

Μυστήρια καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο^α

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΤΣΙΓΚΟΥ*

1. Τὰ μυστήρια τῆς μύησης καὶ ἡ σημασία τους

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς λατρεύουσα καὶ προσευχόμενη κοινότητα πιστῶν, πορεύεται «πνευματοκινήτως» καὶ προσεύχεται «ἐπικλητικῶς». Ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή της γίνεται ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ διὰ Πνεύματος Ἁγίου. Ἄλλωστε, κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, «εἰ μὴ Πνεῦμα Ἅγιον ἦν, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦσαν· καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τοῦ Πνεύματος γίνονται, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος φησιν· ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους¹. Στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας «ἡ τῆς χάριτος δύναμις φυλάττει πάντα καὶ διατηρεῖ»².

Ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταδίδεται στὰ μέλη της στὸ πλαίσιο τῆς λειτουργικῆς τῆς ζωῆς. Ὁ ἱερός πατήρ θεωρεῖ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ «κέντρο καὶ κολυμβήθρα τῆς θείας Οἰκονομίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου»³. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινότητα μυστηριακὴ, «σημαίνεται» στὰ ἱερά της μυστήρια καὶ ἡ δια-

* Ὁ Βασίλειος Τσίγκος εἶναι Ἄν. Καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.

α. Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ μέρος εὐρύτερης ἐργασίας μας μὲ τίτλο: *Θεσμικὴ καὶ χαρισματικὴ διάσταση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότητα Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὴν Ἐκκλησιολογία Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου*, ἡ ὁποία δημοσιεύεται τὸ 2010.

1. *Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν* 1, 4, PG 50, 458. [Ἐφεξῆς γιὰ τὰ παραθέματα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου θὰ ἀναφέρονται μόνον ὁ τίτλος τοῦ ἔργου, ὁ τόμος ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας τοῦ J.-P. Migne (τ. 47-64) καὶ ἡ στήλη ὅπου βρισκονται]. Εἶναι ἀξιοσημείωτη ἐδῶ ἡ παρατήρηση τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου Γεφτιτς, ὅτι «τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης δὲν ἔχει μονάχα χριστολογικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ χαρακτῆρα, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ πνευματολογικόν». Βλ. ΓΙΕΦΤΙΤΣ Α., *Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο*, ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1984, σ. 154.

2. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 30, 2, PG 61, 252.

3. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τόμος Α΄: ἡ ζωὴ του, ἡ δράση του, οἱ συγγραφές του*, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2006, σ. 143.

κονία της είναι, κατὰ κύριο λόγο, «διακονία τῶν μυστηρίων»⁴. Ἐὰν κάποιος ἀναζητήσει νὰ προσδιορίσει τὸ βαθύτερο λόγο ὑπαρξης καὶ τὴ σημασία τῶν μυστηρίων, θὰ τὸν ἐντοπίσει στὸ γεγονός ὅτι «συνεχίζουν τὴν ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ Χριστοῦ»⁵.

Τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ φανερώνεται στὰ ἱερὰ μυστήρια καὶ ἐνεργοποιεῖται ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τῆς, ὡς σῶματος Χριστοῦ, εἶναι ζωὴ μυστηριακὴ, ἢ δὲ κοινωνία καὶ ἡ ἔνωση τῶν πιστῶν μὲ τὸν Χριστὸ γίνεται πράξις, πραγματικὰ καὶ ἀληθινά, ἐν τοῖς μυστηρίοις. Διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, τῶν ὁποίων ἡ τέλεση καὶ τελείωση γίνεται ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ὁ Χριστὸς ἐνώνεται μὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς καὶ μὲ κάθε ἓνα χωριστά· «εἰ δὲ πρὸς πάντας, καὶ πρὸς ἓνα ἕκαστον... ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἀναμίγνυσιν ἑαυτὸν διὰ τῶν μυστηρίων»⁶.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διαρκῶς ἐνσωματώνει μυσταγωγικὰ ὅλους τοὺς πιστεύοντες στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἴδιο τελειοποιεῖ ὅλα τὰ μυστήρια, καθὼς δὲν ὑπάρχει κανένα μυστήριο ἢ ὁποιαδήποτε μυστηριακὴ πράξις, ἢ ὁποία νὰ μὴν τελεῖται μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁷. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ συνεχὴς ἐπίκληση, σὲ κάθε μυστήριο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, προσφέρει στὰ μέλη τῆς τὴν ἀπαραίτητη «δύναμη», γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζουν κάθε διαβρωτικὸ καὶ παρασιτικὸ ἐμπόδιο ποὺ ἀναστέλλει τὴν πορεία τους στὴ ζωὴ τῆς χάριτος.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διασαφηνισθεῖ ὅτι τὴν, διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴ δέχονται καὶ τὴν οἰκειώνονται οἱ πνευματοφόροι πιστοί, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ δυσκολία ἀποδοχῆς καὶ οἰκειώσεως τῆς ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ ἄπιστοι. Οἱ τελευταῖοι ἀδυνατοῦν νὰ διακρίνουν τί κορβεται πίσω ἀπὸ τὰ τελούμενα καὶ τὰ ὀρώμενα, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ πιστοὶ «τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν, ὀρῶσι τῶν ἐναποκειμένων τὴν δύναμιν»⁸. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας «ἕτερα ὀρῶμεν καὶ ἕτερα

4. Βλ. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Γ., *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, (μετάφρ. Ἰ. Παπαδοπούλου), ἐκδ. Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη¹1981, σ. 58.

5. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ Π., *Ἡ Ὄρθοδοξία* (μετάφρ. Ἀγ. Μουρτζόπουλος), ἐκδ. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 33.

6. *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 82, 5, PG 58, 744.

7. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τελειοῖ ὅλα τὰ μυστήρια, καθὼς, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, «οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν γινομένων ἐν τῷ ἱερῷ βήματι» ἐπιτελεῖται ἄνευ τοῦ Παρακλήτου. *Εἰς τὴν Πεντηκοστήν* 1, 4, PG 50, 459.

8. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 7, 2, PG 61, 56.

πιστεύομεν». Αυτό συμβαίνει, γιατί «τέτοια είναι ή φύση τῶν μυστηρίων μας». Ὅπως λέγει χαρακτηριστικά ὁ ἀντιοχειανὸς πατήρ, ἀναφερόμενος στὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, «ἀκούω σῶμα Χριστοῦ», πλὴν ὅμως «ἐτέρως ἐγὼ νοῶ τὸ εἰρημένον καὶ ἐτέρως ὁ ἄπιστος»⁹.

Ἡ ἐν Χριστῷ, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μυστηριακὴ ζωὴ θεμελιώνεται γιὰ τοὺς χριστιανούς στα ἀποκαλούμενα μυστήρια τῆς μύησης. Ἡ ἔνταξη στὸ χαρισματικὸ σῶμα πραγματώνεται μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ μυστήριο τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ τοῦ νέου μέλους ἐνδυναμώνεται μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Χρίσματος, αὐξάνει καὶ συντηρεῖται μὲ τὴ θεία Εὐχαριστία καὶ συνεχίζει μὲ τὴν προσδοκίαν τῆς ἀνάστασης καὶ τῆ «ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (Σύμβολο τῆς πίστεως)¹⁰.

Ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας δέχονται τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὲ τὰ ἱερὰ μυστήρια, καθὼς «γεννῶνται» διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος, ἐμπλουτίζονται καὶ «κινοῦνται» ἔχοντας λάβει τὴ σφραγίδα (ἅγιο Χρίσμα) τῶν δωρεῶν καὶ χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, «τρέφονται» διὰ τῆς μετοχῆς τους στὴ θεία Εὐχαριστία¹¹ καὶ «ἀνακαινίζονται» μὲ τὸ θεραπευτικὸ μυστήριο τῆς Μετανοίας.

Εἶναι προφανὲς ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ὅτι δὲν μπορεῖ ὁ πιστὸς νὰ κινηθεῖ ἢ νὰ τραφεῖ ἂν προηγουμένως δὲν γεννηθεῖ ἄνωθεν. Ἡ περὶ μυστηρίων καὶ μύησης τους χρυσοστόμεια διδασκαλία ἀνταποκρίνεται ἄριστα στὴ «φυσιολογία» τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὰ μυστήρια, λοιπόν, τῆς μύησης, «ἀρχὴν λαμβάνει τὰ μυστήρια»¹². Ἄλλωστε, ὅπως θὰ ἐκτεθεῖ διεξοδικότερα, τὰ μυστήρια συγκροτοῦν καὶ

9. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 7, 2, PG 61, 55-56. Σύμφωνα μὲ τὶς πηγές, κατὰ τὸν Δ΄ καὶ Ε΄ αἰῶνα ὑπῆρχε ἡ συνήθεια ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν τῆς ἀπόκριψης τῶν μυστηρίων «κυρίως μιλοῦντες ἐπ' ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ γράφοντες». ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Β., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, ἔκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1998, σ. 110. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὅταν μιλοῦσε γιὰ αὐτὰ διέκοπτε τὸ λόγο του, προσθέτοντας «ἴσασι νὸι μεμνημένοι τὰ λεγόμενα» ἢ ἄλλες παρόμοιες ἐκφράσεις. Βλ. *Εἰς τὸν μακάριον Φιλογόνιον* 3, PG 48, 753· *Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα* 5, PG 49, 380· *Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν* 1, 4, PG 50, 458· *Εἰς τὴν Α΄ Κορινθίους* 18, 3, PG 51, 527 κ.ἄ.

10. Βλ. ΛΙΑΛΙΟΥ Δ., «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας», στὸ *Ἡμερολόγιον 2006 Ἱερῶς Μητροπόλεως Γερμανίας*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Γερμανίας 2006, σ. 21.

11. Βλ. *Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον* 3, PG 51, 229. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς* 2, PG 150, 521. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια κατὰ τὸν ἱερόν Χρυσόστομο*, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1998.

12. *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 85, 3, PG 59, 463: «ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία συνέστηκε, καὶ ἴσασι νὸι μυσταγωγούμενοι δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι. Ἐντεῦθεν ἀρχὴν λαμβάνει τὰ μυστήρια».

σηματοδοτούν την Ἐκκλησία, καθώς ἀποτελοῦν οὐσιώδεις θεσμικούς φορεῖς τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ὁ «θεραπευτικός» χαρακτήρας τῶν μυστηρίων

Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ γεγονός ὅτι σὲ ὁλόκληρη τὴν πατερικὴ γραμματεία γίνεται εὐρεῖα χρῆση καθαρὰ ἰατρικῆς καὶ θεραπευτικῆς ὀρολογίας καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα «κλειδιά» τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῆς.

Στὴν πατερικὴ διδασκαλία ὑπάρχει πλήρης καὶ ἀκριβῆς διάγνωση τῶν πληγῶν καὶ τῶν νοσημάτων καὶ προτείνεται ἡ κατάλληλη θεραπεία τους ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι ἡ ἁμαρτία. Ἀκολουθώντας μὲ πιστότητα τὸ πνεῦμα τῆς πατερικῆς παράδοσης, ὁ ἱερός πατὴρ ἀξιοποιεῖ πλήρως τὴν ἰατρικὴ ὀρολογία. Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Ἐκκλησία ὡς «*ἰατρεῖον πνευματικόν*»¹³. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι τίποτε λιγότερο παρὰ πνευματικὸ θεραπευτήριον καὶ ἰατρεῖο· «*ἰατρεῖον γὰρ ὁ οἶκος οὗτος ἔστηκε πνευματικόν, ἵνα ἅπερ ἂν λάβωμεν ἕξωθεν τραύματα, ἐντεῦθεν θεραπεύσωμεν*»¹⁴.

Ὅπως μᾶς διαβεβαιώνει, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ὀποιοδήποτε ἐλάττωμα, θὰ μπορέσει νὰ τὸ ἀποβάλει πολὺ γρήγορα καὶ νὰ ἐπανεύρει τὴν ὑγεία του, ἂν ἐφαρμόξει τὴν θεραπευτικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπέκοψε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴ τῆς σύναξη («*τὴν σύνοδον*»), ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων καὶ ἀπέφυγε «*τὸ ἰατρεῖον*», ἀκόμη καὶ ἂν νομίζει ὅτι εἶναι ὑγιής, εἶναι βέβαιο ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἀρρωστήσει¹⁵.

Ὡς ἔμπειρος πνευματικὸς ἰατρός προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ προσφέρουν στοὺς ἑαυτοὺς τους ὡς «*φάρμακον εἰς σωτηρίαν*» τὴ μετάνοιά τους. Εἶναι μᾶλλον καλύτερα νὰ δεχθοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴ μετάνοια, ἢ ὅποια τοὺς «*ἰατρεύει*»¹⁶. Ἄλλωστε, καὶ ὁ λόγος ὑπαρξῆς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θεραπεία τῶν

13. Βλ. ἐνδεικτικά: *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 2, 5, PG 59, 36. Βλ. καὶ PG 51, 353-354. *Εἰς τὴν Γένεσιν* 32, 1, PG 53, 293. Βλ. TORRANCE I. R., «'God the Physician:' Ecclesiology, Sin and Forgiveness in the Preaching of St. John Chrysostom», *The Greek Orthodox Theological Review* 44, 4 (1999), σ. 163-176.

14. *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 2, 5, PG 59, 36.

15. *Κατὰ Ἰουδαίων* 3, 2, PG 48, 864.

16. *Περὶ μετανόιας* 7, 3, PG 49, 327. TORRANCE I. R., «'God the Physician:' Ecclesiology, Sin and Forgiveness in the Preaching of St. John Chrysostom», σ. 169.

τραυμάτων, τὰ ὁποῖα προκαλεῖ ἡ ἁμαρτία. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς σωτηρίας, τὴν ὁποία αὐτὴ εὐαγγελίζεται, εἶναι θεραπευτικός (ὅπως βεβαίως καὶ ἀπολυτρωτικός καὶ ἀνακαινιστικός).

Εἶναι σημαντικό ὅτι στὴ βιβλικο-πατερικὴ μαρτυρία οἱ ὄροι «Λυτρωτής» καὶ «Σωτήρας» ταυτίζονται. Τὸ ρῆμα «σώζω» εἶναι συνώνυμο τοῦ «λυτρώνω». Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀπέδωσαν στὸν Χριστὸ τὸ προσωνύμιο «ὁ ἰατρός τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων»¹⁷, καθὼς αὐτὸς «θεραπεύει» σὲ κάθε βαπτιζόμενο τὴν ἀσθενοῦσα ἀνθρώπινη φύση του¹⁸.

Στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐνέργεια τῶν ἱερῶν μυστηρίων εἶναι πρωτίτως θεραπευτικὴ, ἱαματικὴ. Συγκεκριμένα, ἡ θεία Εὐχαριστία θεραπεύει πνευματικὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ εἶναι «φάρμακον σωτήριον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων»¹⁹. Ἡ κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀποβλέπει στὴν «ἴασιν καὶ ὑγείαν ψυχῆς τε καὶ σώματος», ὅπως ἀναφέρεται στὴν ἀκολουθία τῆς θείας μεταλήψεως²⁰.

Παρὰ ταῦτα, πρέπει νὰ τονισθεῖ ἐδῶ μὲ ἔμφαση ὅτι ἡ «θεραπευτικὴ» προσέγγιση τῆς Ἐκκλησίας, ἐνίοτε μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ προβλήματα στοὺς πιστοὺς, ὅταν ἡ μετοχὴ τους στὰ μυστήρια εἶναι ἐπιλεκτικὴ καὶ ὅταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα καὶ οἱ θεσμοὶ τίθενται σὲ δευτέρη θέση ὡς ἀπλῶς ὑποβοηθητικὰ μέσα. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ἀμφοτέρωθεν ἀποσκοποῦν στὴν ἐπίτευξιν τῆς «ἀτομικῆς» πνευματικῆς «ἀνόδου» τῶν πιστῶν (αὐτὴ θεωρεῖται ὡς ἐπίτευγμα ἀτομικοῦ εὐσεβισμοῦ), ἐρήμην ἢ μακρὰν τῆς ζωῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος²¹.

17. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «διήλθεν ἐνεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου». Πράξ. 10, 38.

18. Βλ. ἐνδεικτικὰ γιὰ τὴν θεραπευτικὴ ὀρολογία στοὺς Λόγους κατὰ Ἰουδαίων 3, 1, PG 48, 861-862. Στὸ χῶρον τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουν ἀσθενεῖς, ὀρισμένοι ἐκ τῶν ὁποίων θεραπεύονται, ὅταν βεβαίως ἀκολουθοῦν τὴν προτεινόμενην θεραπευτικὴν ἀγωγὴν καὶ γίνονται οἱ πνευματικὲς ἐγχειρήσεις ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς τῆς (πνευματικοὶ πατέρες). Ὅμως κάποιοι ἀσθενεῖς ἔχουν ἤδη πεθάνει πνευματικὰ, καθὼς ἡ ζωὴ μακρὰν τοῦ Θεοῦ εἶναι πνευματικὸς θάνατος.

19. *Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτήρος* 7, PG 49, 361.

20. *Εὐχὴ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*. Βλ. *Ἱερατικόν*, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθῆνα 1987, σ. 188.

21. Τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἔχουμε τὴν ἐμφάνισιν τῆς χαρακτηριζόμενης ὡς «θεραπευτικῆς» ἢ «ἀσκητικῆς Ἐκκλησιολογίας». Βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ ἄρθρον τοῦ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ Ι., «Ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι καὶ πολιτισμός», *Θεολογία* 66, 4 (1995), σ. 646-680. Γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται ἐξαιτίας τῆς ἀπολυτοποίησης καὶ ὑπερέξασης ὀρισμένων θέσεων τῆς ἀποκαλούμενης «θεραπευτικῆς ἐκκλησιολογίας», βλ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Ἡ γυναῖκα τοῦ Λώτ καὶ ἡ σύγχρονη θεολογία*, ἔκδ. Ἰνδικτος, Ἀθῆνα 2008, σ. 164-167.

Στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἐνίοτε ἓνα ἀρρωστημένο μέλος της ἐπηρεάζει καὶ ἀρρωσταίνει καὶ ὀλόκληρη τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς θεσμοὺς της. Ἀντιθέτως, ἓνα ἀνακαινισμένο, διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, πρόσωπο δίδει νόημα στοὺς θεσμοὺς καὶ τὴ ζωή της, καὶ τὴ διατηρεῖ σὲ κατάστασι πνευματικῆς ὑγείας καὶ εὐξίας, καθὼς ὅλα ὅσα γίνονται στὴν Ἐκκλησία ἔχουν ἰαματικὴ, θεραπευτικὴ ἐνέργεια καὶ διάστασι.

Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ *θεραπευτικὸ πρίσμα* κατανοεῖται ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ αἴρεσις πολεμήθηκε ἀπ' ὅλους τοὺς Πατέρες μὲ τόση δριμύτητα καὶ αὐστηρότητα. Καὶ τοῦτο διότι ἡ αἴρεσις σὲ τελικὴ ἀνάλυσι εἶναι ἐσφαλμένη ζωὴ, εἶναι παραχάραξις τῆς αὐθεντικῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, εἶναι ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὴν προτεινόμενη «θεραπευτικὴ» ἀγωγή γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πνευματικῶς ἀρρώστου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ «θεραπεία» ἀρχίζει νὰ γίνεταὶ συγκεκριμένη πραγματικότητα διὰ τῆς μετοχῆς του στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς λήψης τῶν «φαρμάκων τῆς ἰατρείας».

3. Ἡ ἐνότητα τῶν πιστῶν στὴ θεία Εὐχαριστία

Κεντρικὸς ἄξονας γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρέφεται ὀλόκληρη ἡ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ λατρευτικὴ τῆς ζωῆ καὶ ἰδιαίτερος τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τὸ μυστήριον αὐτὸ συνιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ συνάμα αὐτὴ συνίσταται ἀπὸ τὴ θεία Εὐχαριστία. Τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας φανερώνει τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, ὁ Κύριος «Ἐκκλησίας σάρκα ἀνέλαβεν»²², κατέστησε τὴν Ἐκκλησίαν σῶμα του καὶ τῆς ἔδωσε τὸ δικό του σῶμα μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἐπ' αὐτοῦ σὲ σχετικὴ *Ὁμιλία* του ἀναφέρει: «τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι πάλιν τὰ μυστήρια [θεία Εὐχαριστία] καλεῖν εἴωθεν ἡ Γραφή, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν, σῶμα λέγουσα εἶναι τοῦ Χριστοῦ»²³.

Ἡ φύσις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πρωτίστως εὐχαριστιακὴ. Ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον, τὸ «κεφαλαιωδέστερον μυστήριον»²⁴, τὸ πλῆρωμα τῶν μυστηρίων· εἶναι ἡ συγκεφαλαίωσις τῆς θείας Οἰκονομίας, τὸ μυστή-

22. *Πρὸ τῆς ἐξορίας* 2, PG 52, 429.

23. *Εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας* 5, 5, PG 61, 671.

24. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρητικός Α' κατὰ Εἰκονομάχων* 10, PG 99, 340.

ριο του «όλου Χριστού»²⁵. Πράγματι, ολόκληρη ή ιστορία της θείας Οικονομίας, ως συνύφανση κτιστού και άκτιστου, «σημαίνεται» και εκδιπλώνεται στο μυστήριο αυτό.

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι ἡ φανέρωση καὶ αἰσθητοποίηση τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας. Στὴν κυριολεξία «ἀποτελεῖ τὴν καρδιὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία περιλαμβάνεται στὴν Εὐχαριστία»²⁶. Εἶναι ἡ ἀστείρευτη πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζει ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας· ἀκριβέστερα εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς, «ἡ σωτήριος καὶ ἡ συνέχουσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ζωὴ»²⁷, εἶναι ὁ «ἄρτος ὁ ζῶν»²⁸, ὁ «ἄρτος ζωῆς». Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, δὲν ὑπάρχει καμία περίπτωση νὰ ὑπάρξει ἡ Ἐκκλησία χωρὶς τὴ θεία Εὐχαριστία, ὅπως καὶ ἡ θεία Εὐχαριστία δὲν νοεῖται μακρὰν ἢ ἔξω ἀπὸ τὴ ζωσα ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, τὸ σῶμα Χριστοῦ.

Ἀκράδαντη πεποίθηση ὄλων τῶν θεολόγων-ἐρευνητῶν εἶναι ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον πατέρα, ἀνέλυσε σὲ εὖρος καὶ βάθος τὴ θεία Εὐχαριστία καὶ τὴν πραγματικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ σὲ αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ δικαιολογημένα ἀποκαλεῖται «θεολόγος τῆς Εὐχαριστίας»²⁹ καὶ «διδάσκαλος τῆς Εὐχαριστίας (doctor eucharistiae)», τίτλος ὁ ὁποῖος τοῦ ἀπενεμήθη ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία³⁰. Πράγματι εἶναι ὁ κατ' ἔξοχὴν θεολόγος τῆς θείας Εὐχαριστίας· εἶναι ὁ ἴδιος πὸν συνέβαλε στὴ διαμόρφωση τῆς φερώνυμης *θείας Λειτουργίας*³¹, ὅπως δικαίως καὶ ἀληθῶς ἀποκαλύπτεται καὶ

25. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Γ., *Θέματα ὀρθοδόξου θεολογίας*, ἔκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 31999, σ. 169.

26. ΠΕΦΤΙΤΣ Α., *Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο*, σ. 138.

27. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 4, 4, PG 62, 492.

28. Βλ. *Ἰωάν.* 6, 51-54. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 27, 5, PG 61, 231.

29. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Γ., *Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ τετάρτου αἰῶνα*. Ἔργα, τ. 7, (μετάφρ. Π. Πάλλη) ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 389. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, τόμος Β': *ἡ σκέψη του, ἡ προσφορά του, ἡ μεγαλωσύνη του*, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1999, σ. 167 κ.ἑξ., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ παρουσίαση γιὰ «ταυτότητα καὶ ἰσοδυναμία Εὐχαριστίας καὶ Μυστικοῦ Δείπνου», βλ. σ. 168-173.

30. Βλ. ΖΗΣΗ Θ., *Ἄνθρωπος καὶ κόσμος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἱερόν Χρυσόστομον* (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 9), ἔκδ. Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 220. Βλ. καὶ τὴν ἐξαιρετικὴ μελέτη τοῦ PASQUATO Ο., «Eucaristia e Chiesa in Giovanni Crisostomo», *Ephemerides Liturgicae* 102 (1988), σ. 240-252.

31. Γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς στὴ διαμόρφωση τῆς θείας Λειτουργίας, βλ. ἐνδεικτικὰ: ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Γ., *Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ τετάρτου αἰῶνα*, σ. 385-386. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, τόμος Α', σ. 140-142. Βλ. ἐπίσης ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Ι., «Ἡ συμ-

ὁ κατ' ἔξοχὴν «ἐκκλησιολόγος» πατὴρ τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Οἱ δύο αὐτὲς πραγματικότητες, Ἐκκλησία καὶ Εὐχαριστία, συνδέονται ὀργανικὰ καὶ ἄρρηκτα στὴ χρυσοστόμεια διδασκαλία. Ἡ κύρια λέξη-ἔννοια πού συνδέει καὶ τίς δύο εἶναι ἡ «κοινωνία»³². Μὲ τὴν κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ὁ κόσμος γίνεται Ἐκκλησία καὶ ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς συνήθους βιολογικῆς συνύπαρξης μεμονωμένων ἀνθρώπων ἀνυψώνεται σὲ μία καινούργια κοινωνία καὶ κοινότητα προσώπων, κατὰ τὸ ἀγιοτριαδικὸ «πρότυπο» ἀγάπης καὶ ἐνότητας³³.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ μυστήριο τῆς σύναξης τῶν πιστῶν καὶ ὁλόκληρης τῆς κτίσης ἐν Χριστῷ. Εἰδικότερα, ἡ θεία Λειτουργία εἶναι ἀκριβῶς ὁ χώρος τῆς ὑπέρβασης τοῦ ἀτομικοῦ, τῆς ἔνωσης τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ὁ χώρος «τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως»³⁴. Στὸ ἅγιο ποτήριο συναίεται ὁλόκληρη ἡ Ἐκκλησία. Τὸ μυστήριο αὐτὸ εἶναι ἡ «σύνοδος» οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἡ σύναξη «ἀνθρώπων, μαρτύρων καὶ ἀγγέλων»³⁵. Πρόκειται γιὰ μία πραγματικότητα ἡ ὁποία σπάζει κάθε εἶδους χρονικὰ καὶ το-

βολὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν στὴ διαμόρφωση τῆς θείας λατρείας», *Λειτουργικὰ θέματα*, τ. Η', Θεσσαλονίκη 1987, σ. 53-56. TAFT R., «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ἡ Ἄναφορὰ πού φέρει τὸ ὄνομά του», *Κληρονομία* 21 (1989), σ. 285-308. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «The authenticity of the Chrysostom Anaphora revisited. Determining the authorship of liturgical texts by computer», *Orientalia Christiana Periodica* 56, 1 (1990), σ. 5-51. Ὁ Taft ὑποστηρίζει στὶς μελέτες του ὅτι ἡ ἀναφορὰ τῆς Λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένη μορφή μιᾶς προϋπάρχουσας ἀντιοχειανῆς ἐλληνικῆς ἀναφορᾶς, τὴν ὁποία ἀναθεώρησε, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ὁ ἅγιος Ἰωάννης (τὸ διάστημα μεταξύ τῶν ἐτῶν 398-404), ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. καὶ ΒΕΡΓΩΤΗ Γ. Θ., «Ἡ θεία Εὐχαριστία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ οἱ κοινωνικὲς τῆς προεκτάσεις», στὸν τόμο *Πρακτικὰ ΙΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου* μὲ θέμα: «Ὁ ἱερός Χρυσόστομος», ἔκδ. Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 97-103. ΣΚΑΛΤΗ Π., «Ὁ ἱερός Χρυσόστομος καὶ ἡ θεία Λατρεία», *Ἐκκλησία* 84, 10 (2007), σ. 833-841.

32. Α' Κορ. 1, 9· 10, 16. Β' Κορ. 13, 13. Βλ. *Εἰς τὸν μακάριον Φιλογόγιον* 4, PG 48, 755-756. COLLINS P. M., *Trinitarian Theology: West and East. Karl Barth, the Cappadocian Fathers and John Zizioulas*, ἔκδ. Oxford University Press, Oxford 2005, σ. 186.

33. Βλ. ΣΑΧΑΡΩΦ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ, *Ὅψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, ἔκδ. Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 1996, σ. 174: «Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας θὰ πραγματοποιηθῇ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἁγίας Τριάδος».

34. *Αἴτηση μεγάλης Συναπτῆς Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*. Βλ. *Ἱερατικόν*, σ. 74.

35. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 27, 3, PG 61, 228.

πικὰ ὄρια καὶ συνάγει «ἅπαντας εἰς ἓν». Στὴ σύναξη πάντων ἐκφράζεται μὲ πολὺ συγκεκριμένο τρόπο ἡ κοινωνία ζώντων καὶ κεκοιμημένων, τῶν μελῶν τῆς ἐπὶ γῆς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίας στὴν προοπτικὴ τῆς κοινῆς ἀνάστασης καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς³⁶.

Σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει ὁ θεολόγος τῆς Εὐχαριστίας, ἐκεῖνος πού ἀξιῶνεται νὰ δεξιωθεῖ, διὰ τῆς μυστηριακῆς μετοχῆς ἐν ἑαυτῷ, τὴν κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Χριστό, γίνεται ἓνα σῶμα μὲ Αὐτόν· «ἐννοήσωμεν, φησί, τίνων κατηξιώθημεν ἡμεῖς καὶ ὁ Χριστὸς ἐν ἑσμεν»³⁷. Ὁ πιστὸς «ἀναμίγνυται» μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, «συμπλέκεται», «συνυφαίνεται», «συνουσιοῦται», «ἵνα πολλὴ ἢ ἀνάκρασις γένηται καὶ ἡ μίξις καὶ ἡ ἔνωσις»³⁸.

Ἡ ἔνωση τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν Χριστό, ἡ ὁποία συντελεῖται στὴ θεία Εὐχαριστία, εἶναι ἀληθινὴ καὶ πραγματικὴ, ὅπως ἀκριβῶς ἀληθινὴ καὶ πραγματικὴ ἦταν καὶ ἡ ἔνωση τῆς θείας μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση κατὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου· «καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦνωται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου [τῆς Εὐχαριστίας] ἐνούμεθα»³⁹. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἱερός πατήρ, ὅπως ὀλόκληρη ἡ πατερικὴ παράδοση τῆς Ἀνατολῆς, ἀπορρίπτουν ὡς

36. Ὁ ἱερός πατήρ συνδέει τὴν τέλεση τῆς «φρικτῆς θυσίας» μὲ τὴ «μνήμην τῶν ἀπελθόντων». *Εἰς τὴν πρὸς Φιλιππίους* 3, 4, PG 62, 204. Βλ. καὶ ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β΄*. Ἔκθεσις τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ δυτικὴ Χριστιανοσύνη, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996 (ἀνατ. 2009), σ. 499.

37. *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 6, 3, PG 63, 58. Βλ. Α΄ Κορ. 10, 16-17. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 24, 2, PG 61, 200.

38. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Τιμόθεον* 15, 4, PG 62, 586, ὅπου, πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχόμενων παρανοήσεων, προστίθεται ὅτι «τὰ ἐνούμενα ἐν οἰκειοῖς ἔστηκεν ὄροις». *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 6, 32 PG 63, 56. Πρβλ. καὶ *Εἰς τὴν Β΄ πρὸς Κορινθίους* 11, 2, PG 61, 475. Βλ. ΖΗΣΗ Θ., *Ἀνθρωπος καὶ κόσμος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἱερόν Χρυσόστομον*, σ. 220. ΚΑΡΜΙΡΗ Ι., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία. Δογματικῆς τμήμα Ε΄*, Ἀθήναι 1973, σ. 160-161. Τίς ἴδιες καὶ παρόμοιες μὲ τίς ἀνωτέρω ἐκφράσεις χρησιμοποιεῖ πληθωρικὰ καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Βλ. στὴ μελέτη μας, *Ὁ ἀνακαινισμὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴ δογματικὴ διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 257 κ.ἑξ. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἅγιο Συμεών, εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀκολουθώντας τὴν παράδοση τῶν μεγάλων Ἀντιοχειανῶν Πατέρων, δὲν χρησιμοποιεῖ ποτὲ τὸν ὄρο θέωση. Βλ. RUSSELL N., *The doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition*, ἔκδ. Oxford University Press, New York 2004, σ. 237.

39. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 24, 2, PG 61, 200. Περισσότερα γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴ θεία Εὐχαριστία, βλ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Κ., *Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου. Συμβολὴ εἰς τὰ θεμελιώδη προβλήματα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου* (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ), ἐν Ἀθήναις 1958 (ἔπαν. 1977), σ. 182-183.

αίρετική την άποψη ότι η ένωση με τον Χριστό δεν είναι πραγματική, αληθινή, αλλά συμβολική⁴⁰.

Με τη μοναδική αυτή μυστηριακή ένωση συνεχίζεται και «επεκτείνεται» το μυστήριο της θείας ενανθρώπισης. Με άλλους λόγους, η Έκκλησία, με τη μυστηριακή της ζωή, και κυρίως στη θεία Εύχαριστία συνεχίζει και «συμπληρώνει» την ενσάρκωση. «*Ἡ γὰρ τράπεζα αὕτη [ἡ εὐχαριστιακή] τάξιν τῆς φάνης πληροῖ*»⁴¹, παρατηρεῖ ὁ θεολόγος της Εύχαριστίας. Στὸν Χριστό, κατὰ ἓνα ἀπερινόητο καὶ ἀνέκφραστο τρόπο, «ταυτίζεται» ἡ Έκκλησία ὡς σῶμα με τὸ εὐχαριστιακό του σῶμα.

Ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ «πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος», «*ἅπαξ προσηνέχθη, καὶ εἰς τὸ αἰεὶ ἤρκεσε*»⁴². Ὁ ἱερός πατήρ τονίζει ἰδιαίτερως τὴ μοναδικότητα τοῦ μυστηρίου της θείας Εύχαριστίας. Σὲ κάθε θεία Λειτουργία «μία εἶναι ἡ θυσία» καὶ σὲ ὅλα τὰ μέρη εἶναι ὁ ἓνας καὶ αὐτὸς Χριστός: «*καὶ ἐνταῦθα πλήρης ὢν, καὶ ἐκεῖ πλήρης, ἐν σῶμα*». Μπορεῖ νὰ προσφέρεται σὲ πολλὰ μέρη, ἀλλὰ ὁ «*πολλαχοῦ προσφερόμενος ἐν σῶμά ἐστι, καὶ οὐ πολλὰ σῶματα, οὕτω καὶ μία θυσία*»⁴³. Ἡ μοναδικότητα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ἡ μοναδικότητα της θείας Εύχαριστίας, διασφαλίζει τὴ μοναδικότητα καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ἐνὸς σώματος, της μιᾶς Έκκλησίας. Θέλοντας νὰ προσεγγίσει τὸ μυστήριο της σχέσης της Έκκλησίας με τὴν Εύχαριστία, ὁ ἱερός πατήρ γράφει ὅτι ὁ Χριστός «*σῶμα ἡμᾶς [τὴν Έκκλησία] ἑαυτοῦ ἐποίησε, σῶμα ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ μετέδωκε*»⁴⁴.

Ἡ θεία Εύχαριστία, τὴν ὁποία τελεῖ ὁ ἱερέας, ταυτίζεται με αὐτὴν πὸν τέλεσε ὁ Κύριος κατὰ τὸ Μυστικὸ Δεῖπνο· πραγματοποιεῖται δηλαδή τώρα τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μυστήριο πὸν τέλεσε τότε ὁ Χριστός. Σὲ κάθε θεία Λειτουργία ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἴδια λόγια τοῦ Χριστοῦ, πὸν ἀντηχοῦν διὰ μέσου τοῦ χρόνου⁴⁵.

40. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 20, 3, PG 62, 139.

41. *Εἰς μακάριον Φιλογόσιον* 3, PG 48, 753.

42. *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 17, 3, PG 63, 131.

43. Ὁπ. παρ., σ. 131. Με ὅσα γράφει ἐδῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης «ἐκφράζει τὴν τάση της Έκκλησίας νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπήρεια της Παλαιοδιαθηκῆς θεολογίας». Βλ. ΒΕΡΓΩΤΗ Γ. Θ., «*Ἡ θεία Εύχαριστία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ οἱ κοινωνικὲς της προεκτάσεις*», σ. 98.

44. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 3, 3, PG 62, 27. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 24, 2, PG 61, 200.

45. *Εἰς τὴν Β΄ πρὸς Τιμόθεον* 2, 4, PG 62, 612. Σύμφωνα με τὴ ρητὴ διαβεβαίωση τοῦ Χρυσοστόμου: «*Πιστεύσατε τοῖνυν, ὅτι καὶ νῦν ἐκεῖνο τὸ δεῖπνον ἐστίν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο. Οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνο τούτου διενήνοχεν*». *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 50, 3, PG 58, 507.

«*Ἡ προσφορά... ἡ αὐτὴ ἐστίν, ἣν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε, καὶ ἦν νῦν οἱ ἱερεῖς ποιοῦσιν*», ἐπεξηγεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος καὶ συμπληρώνει τὴ σκέψη του πρὸς ἀποφυγὴ πιθανῶν παρερμηνειῶν, «*οὐδὲν αὕτη ἐλάττων ἐκείνης, ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄνθρωποι ἀγιάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ καὶ ἐκείνην ἀγιάσας*»⁴⁶.

Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ τελετάρχης καὶ ἀρχιερέας τοῦ μυστηρίου· ὁ ἴδιος εἶναι «*ὁ μυσταγωγῶν*»⁴⁷. Ὁ ἱερέας εἶναι ὁ ὑπηρέτης τοῦ Χριστοῦ, ὁ «οἰκονόμος τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ»⁴⁸· εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ χρυσοστόμεια ἔκφραση, «*τὴν ἑαυτοῦ δανείζει γλωτταν καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα*»⁴⁹. Καὶ ἐνῶ οἱ ἱερεῖς διακονοῦν, ὡς «*τάξιιν ὑπηρετῶν ἔχοντες*», τὸ μέγα μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, «*ὁ ἀγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων*»⁵⁰ εἶναι ὁ Χριστὸς. Γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία δέχεται τὴν ἐγκυρότητα ὄλων τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ἔστω καὶ ἐὰν αὐτὰ τελοῦνται ἀπὸ ἀνάξιους καὶ ἁμαρτωλοὺς κληρικούς, «*καθὼς πάντας μὲν ὁ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ Αὐτὸς ἐνεργεῖ, εἰ καὶ αὐτοὶ εἶεν ἀνάξιοι, διὰ τὸ σωθῆναι τὸν λαόν*»⁵¹.

Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ «*προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος*»⁵², ὁ ὁποῖος μελίξεται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μεταδίδεται εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν πιστῶν, αὐξάνοντας καὶ «*συμπληρώνοντας*», ὅλο καὶ περισσότερο, τὸ σῶμα του. Στὴν εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς τῆς θείας Λειτουργίας, πού φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ὁ Υἱός, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἱερέως, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα Του καὶ προσεύχεται ἐπικαλούμενος τὴν κάθοδο τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος («*ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα*»), γιὰ νὰ γίνῃ «*πνευματικῶς*» ἢ «*μεταβολή*» τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου («*μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ*»)⁵³ σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ.

Ὅταν ὁ ἱερέας λειτουργεῖ, δὲν προσελκύει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐξαιτίας τῆς δικῆς του ἀξιοσύνης, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὴ πού ἐργάζεται τὰ πάντα·

46. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον* 2, 4, PG 62, 612.

47. *Περὶ μετανοίας* 8, 1, PG 49, 336. Βλ. καὶ *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 8, 1, PG 61, 69: «*οὐδὲν γὰρ ἄνθρωπος εἰς τὰ προκείμενα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἐστὶ, κάκεῖνος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ μυσταγωγῶν*». Βλ. καὶ RITTER A. M., «Johannes Chrysostomos und die Kirche oder Charisma als gegenwärtige Wirklichkeit», *Orthodoxes Forum* 22, 1 (2008), σ. 19.

48. Βλ. *Α' Κορ.* 4, 1.

49. *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 86, 4, PG 59, 472.

50. *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 82, 5, PG, 58, 744.

51. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον* 1, PG 62, 610.

52. *Εὐχὴ θείας Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*. Βλ. *Ἱερατικόν*, σ. 87.

53. Ὅπ. παρ., σ. 96.

«χάρις ἐστὶν ἢ τὸ πᾶν ἐργαζομένη»⁵⁴. Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν πάντοτε ὑπόψη τους ὅτι «οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρῶν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις παροῦσα καὶ πᾶσιν ἐφιπταμένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ παρῶν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν δι' αὐτοῦ»⁵⁵.

Ὅσοι μεταλαμβάνουν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ γίνουν «σῶμα Χριστοῦ», συναπτόμενοι μὲ τὸν Χριστὸ καὶ συνάμα μὲ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματός Του. «Τί γὰρ ἔστιν ὁ ἄρτος;» ἐρωτᾷ ὁ ἱερός πατήρ (ἐρμηνεύοντας τὸ χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Α΄ Κορ. 10, 17), καὶ ἀπαντᾷ: «Σῶμα Χριστοῦ. Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ· Οὐχὶ σώματα πολλὰ, ἀλλὰ σῶμα ἓν», τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία, «εἷς ἄρτος, ἐν σῶμα ἐσμέν οἱ πολλοί»⁵⁶. Αὐτὸ πραγματώνεται, ἂν μπορεῖ νὰ γίνει κάποια τρόπον τινὰ ἐπεξηγηματικὴ ἀναφορά, ὅπως «ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἦνεται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ εἶναι τὴν διαφορὰν τῆ συναφείας· οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα»⁵⁷.

Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς εὐχαριστιακῆς ἐρμηνείας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς σώματος Χριστοῦ, γίνονται σαφέστερες τρεῖς κεφαλαιώδεις χρυσοστόμειες θέσεις. Πρῶτον, γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ τους, διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, δεύτερον, γιὰ τὴ θέση τοῦ Χριστοῦ ὡς μοναδικῆς κεφαλῆς στὴν Ἐκκλησία καὶ τρίτον, γιὰ τὸ ἐνιαῖο καὶ ἀδιάσπαστο τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος, σὲ βαθμὸ κατὰ τὸν ὁποῖο στὰ σχετικὰ κείμενα οἱ ἀναφορὲς γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία συχνὰ νὰ ἐναλλάσσονται. Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἢ Ἐκκλησία, εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός, οἱ δὲ πιστοὶ «πάντες Χριστὸς εἷς ἐγένεσθε, σῶμα αὐτοῦ ὄντες»⁵⁸.

Ὅσοι μετέχουν στὰ ἱερὰ μυστήρια, καὶ κυρίως ὅσοι κοινωνοῦν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐνεργοποιοῦν τὰ χαρίσματά τους καὶ ἰσχυροποιοῦν, ἔτι περισσότερο, τὴ θέση τους ὡς ἐνεργῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ ἔτσι

54. Εἰς τὸν Ἰωάννην 86, 4, PG 59, 472.

55. Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν 1, 4, PG 50, 459. Βλ. *Περὶ Ἱεροσυνήσεως* 3, 4, PG 48, 642, ὅπου καὶ χαρακτηρίζει τὴ θεία Εὐχαριστία ὡς «φρικωδέστατη τελετή». Βλ. σχετικά, RITTER A. M., «Johannes Chrysostomos und die Kirche oder Charisma als gegenwärtige Wirklichkeit», σ. 19.

56. Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους 24, 2, PG 61, 200.

57. Ὅπ. παρ., σ. 200.

58. Βλ. ἐνδεικτικὰ Εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς 8, 2, PG, 62, 353.

μπορούν να προσεγγίσουν έγγύτερα στο μυστήριο της Ἐκκλησίας: «καὶ πῶς τοῦ Χριστοῦ μέλη οὕτως ἐσμέν; Ὅτι κατ' αὐτὸν γεγενήμεθα. Καὶ πῶς ἐκ τῆς σαρκός; Ἰστε ὅσοι μετέχετε μυστηρίων»⁵⁹. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐπανέρχεται ξανά καὶ ξανά διαβεβαιώνοντας ὅτι διὰ τῆς μετοχῆς στή θεία Εὐχαριστία «ἡμεῖς πρὸς τὸν Χριστὸν γινόμεθα μία σὰρξ διὰ μετουσίαις»⁶⁰. Ἐπομένως, οἱ «μέτοχοι» τοῦ Χριστοῦ γίνονται καὶ «σύσσωμοι αὐτοῦ»⁶¹ καὶ «συγγενεῖς» αὐτοῦ⁶². Δι' ὄλων τῶν ἱερῶν μυστηρίων, κυρίως ὁμως καὶ πρωτίστως διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ Ἐκκλησία καθίσταται μία χαρισματικὴ κοινότητα, μία κοινωνία ὅπου τὰ μέλη της ἐνεργοποιοῦν τὰ ληφθέντα χαρίσματά τους χάριν τῆς ζωῆς ὄλων. Ἄλλωστε, κάθε λειτουργημὰ ἢ διακονημὰ στήν Ἐκκλησία συνιστᾶ μία χαρισματικὴ ἔκφανση τῆς Εὐχαριστίας ὡς γεγονότος κοινωνίας καὶ ἐνότητας τῶν μελῶν τῆς κοινότητος.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μία καίρια ἐπισημάνση τοῦ ἱεροῦ πατρός, τοῦ διδασκάλου τῆς «εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας»⁶³, εἶναι ἄκρως σημαντικὴ. Ἡ ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ μετοχὴ στὶς ζωοποιεῖς δωρεές τοῦ

59. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 20, 3, PG 62, 139. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὰ τελούμενα τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴ συχνότητα τέλεσης τῆς Λειτουργίας ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, βλ. ΦΕΙΔΑ Β. Ι., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*. Ἐκδόσεις Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Ἀθήνα 2002, σ. 908.

60. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 20, 4, PG 62, 140.

61. *Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους* 10, 2, PG 60, 477. *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 6, 2, PG 63, 56-58: «Ἐν ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ αὐτὸς· εἶπερ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ἡμεῖς, συγγληρονόμοι καὶ σύσσωμοι». Βλ. ἐνδεικτικὰ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατηχήσεις* 4, 3, PG 33, 1100. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 4, 13, PG 94, 1153: «Ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἐνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐν σῶμα Χριστοῦ, καὶ ἐν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες... εἰ γὰρ πάντως [ἢ μετάληψις] ἕνωσίς ἐστι πρὸς Χριστόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους, πάντως καὶ πᾶσι τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ προαίρεσιν ἐνούμεθα». ΣΥΜΕΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἕκδοσις* 15, SC 156, 286· *Ἠθικός* 1, 6, SC 122, 228 καὶ 14, SC 129, 438 κ.ἄ.

62. *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 46, 3, PG 59, 261: «Ἐκοινώνησα σαρκός καὶ αἵματος δι' ἡμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενῆς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι». Βλ. *Εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας* 3, 5, PG 61, 656.

63. Ἐδῶ καὶ ἀρχετὲς δεκαετίες, ἔχει ἐκ νέου ἀνακαλυφθεῖ ἡ λεγόμενη «εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία», μὲ ἀξιόλογες συγγραφικὲς συμβολές. Ὅμως εἶναι ἀπαραίτητο, καὶ σὲ αὐτὴ τὴν ἔκφραση τῆς θεολογίας, νὰ ἐλεγχθεῖ καὶ νὰ ἀποτραπεῖ ἡ αὐτονόμηση καὶ ἐνίοτε ἡ ἀπολυτοποίηση τῆς, ἢ ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ἰδεολογοποίηση τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ ἀσφαλὲς κριτήριον ἐλέγχου τὸ σύνολο τῆς πατερικῆς μαρτυρίας γιὰ τὴν πίστη καὶ ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος στήν ἱστορικὴ τῆς πορεία. Γιὰ τὴν «εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία», βλ. ἐνδεικτικὰ: AFANASSIEFF N., «La doctrine de la primauté à la lumière de l' ecclésiologie», *Istina* 4 (1957), σ. 401-420 (εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποίησε τὸν ὄρο «εὐχα-

Ἁγίου Πνεύματος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ἐφ' ἅπαξ ἐγγυημένη διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων. Καὶ τοῦτο διότι, ἡ συγκρότηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς χαρισματικοῦ σώματος πιστῶν δὲν εἶναι μία πραγματοποιηθεῖσα καὶ ἀμετάπτωτη ἐξέλιξη ἢ ἓνα τετελεσμένο γεγονός.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, τὸ «εὐρίσκεισθαι» καὶ τὸ «μετέχειν» στὴν Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ στατική, ἀλλὰ δυναμικὴ κατάσταση. Γιὰ τὴν ὑπαρξη, τὴ συνέχιση καὶ τὴν αὐξήσῃ της ἀπαιτεῖται διαρκὴς προσπάθεια, στράτευση, ἀσκητικὸς ἀγώνας, νηπτικὴ ἐργήγορη καὶ συνεχῆς ἄθληση ἐκ μέρους τῶν πιστῶν. Ἐν πρώτοις μὲ τὸ ἅγιο Βάπτισμα γίνεται πραγματικότητα («ἐποίησεν ἅπαξ») ἡ νέκρωση τῆς ἁμαρτίας στὸν κάθε πιστό. Πρέπει ὁμως αὐτὸ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώνει παντοτινὰ ὁ ἴδιος μὲ τὴ ζωὴ του· «δεῖ δὲ λοιπὸν παρὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς κατορθοῦσθαι αὐτὸ διηνεκῶς»⁶⁴. Κατὰ συνέπεια, ἀκόμη καὶ ὡς μέλη τοῦ ἐκκλη-

ριστιακῆ Ἐκκλησιολογία»). ΖΗΖΙΟΥΛΑ Ι. Δ., *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῷ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῇ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*. ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J., *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, «Ἡ Ἐκκλησία ὡς Κοινωνία», *Καθ' Ὁδόν*, τχ. 10 (1995), σ. 41-53. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εὐχαριστίας Ἐξεμπλάριον, ἦτοι Κείμενα Ἐκκλησιολογικὰ καὶ Εὐχαριστιακά*. ΜΑΡΤΛΑΝ Ρ., «Eucharistic Ecclesiology», *One in Christ 22* (1986), σ. 314-331. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Sacrament of Salvation. An Introduction to Eucharistic Ecclesiology*, ἔκδ. T&T Clark, Edinburgh 1995. ΡΑΙΣΕΡ Κ., *Τὸ μέλλον τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. Ἀλλαγὴ παραδείγματος στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση* (μετάφρ. Ἄν. Μπιτσάνη-Πέτρου), ἔκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 183-190. ΤΙΛΛΑΛΔ Μ. Ρ., *Chair de l'Église, chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion*, Collection «Cogitatio Fidei», No 168, ἔκδ. Les Éditions du Cerf, Paris 1992. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *L'Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Collection «Cogitatio Fidei», No 191, ἔκδ. Les Éditions du Cerf, Paris 1995. Γιὰ μία ἀποτίμησι καὶ κριτικὴ θεώρησι τῆς «εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιολογίας» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας, βλ. ἐνδεικτικὰ: ΔΥΛΕΣ Α., *Models of the Church. A critical assessment of the Church in all its aspects*, ἔκδ. Gill and Macmillan, Dublin 1988, σ. 51-66. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας, βλ. ἐνδεικτικὰ: ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ Ι., *Ρωμαῖοι ἢ Ρωμηοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Γρηγορίου Παλαμᾶ τόμος 1*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 30. ΣΟΡΚΟ Α. J., *Prophet of Roman Orthodoxy. The theology of John Romanides*, ἔκδ. Synaxis Press, Victoria-Canada 1998, σ. 150-153. ΤΣΙΓΚΟΥ Β. Α., «Ἡ θέσι τοῦ 'πατριάρχου Ἱεροσολύμων' καὶ τοῦ 'πατριάρχου τῆς Δύσεως' στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία τῆς 'κοινωνίας' στὴν ἐπιστολογραφία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου», *Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Θ.*, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, νέα σειρὰ 11 (2006), σ. 45-52. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Κάλλος τὸ ἅγιον. Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2005, σ. 233 κ.ἐξ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ γυναίκα τοῦ Λῶτ καὶ ἡ σύγχρονη θεολογία*, σ. 159-164.

64. *Εἰς τὴν Ρωμαίους* 10, 4, PG 60, 479.

σιαστικῷ σώματος, «μὴ τοίνυν θαρρῶμεν, ὅτι γεγόναμεν ἅπαξ τοῦ σώματος»⁶⁵. Μάλιστα, ὅσοι ἔχουν ἀξιωθεῖ νὰ μετᾶσχουν τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ὀφείλουν νὰ «μένουν φυλάττοντες τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν τιμὴν», ἡ ὁποία τοὺς ἔγινε⁶⁶.

Στὸ πνεῦμα αὐτό, τῆς διαρκοῦς συνεργιακῆς μετοχῆς τῶν πιστῶν στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας κατανοεῖται τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεται λόγος γιὰ φανέρωση τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ ὅταν, γιὰ παράδειγμα, ὅσοι τὴν συναποτελοῦν εἶναι διασπασμένοι καὶ φέρονται ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου⁶⁷. Ἐξάλλου, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλουν νὰ ἔχουν ὑπόψη τους ὅτι διαίρεση καὶ διάσπαση εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ ἐπώδυνες καὶ δραματικὲς καταστάσεις στὴν ἱστορικὴ τῆς πορεία.

Σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλες πρακτικὲς (βλ. τὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας), στὴν ὀρθόδοξη παράδοση ὁ ἱερέας ἀδυνατεῖ νὰ τελήσει ὁποιοδήποτε μυστήριο, καὶ ἀσφαλῶς τὴ θεία Εὐχαριστία, μόνος του, χωρὶς τὴν ἐνεργὸ παρουσία τοῦ λαοῦ. Σύμφωνα μὲ τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ ἱεροῦ πατρὸς «τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος [ὁ ἱερεὺς] εὐχαριστεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἅπας»⁶⁸. Ἰδιαίτερος στὸ μυστήριο τῆς σύναξης ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ἡ παρουσία, ἡ ἐνεργὸς μετοχή, ἡ «συλλειτουργία» καὶ «συνιερούργια» κλήρου καὶ λαοῦ εἶναι ἄκρως ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ φανέρωση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ θεία Λειτουργία εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ «ἔργον τοῦ λαοῦ». Εἶναι, δηλαδή, ὑπόθεση ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ὅλου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς, ὅπως μαρτυρεῖται, τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὅλοι προσφέρουν, ὅλοι εὐχονται καὶ ὅλοι κοινωνοῦν. «Συνιερούργοῦν», καθὼς «πάντες τῆς αὐτῆς ἰσοτιμίας ἀπολαύοντες, κοινὴν ἀναφέρομεν τὴν θυσίαν, κοινὴν τὴν προσφορὰν»⁶⁹. Ἀπὸ τὰ

65. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 3, 4, PG 62, 28. Βλ. καὶ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ Ι., *Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1989, σ. 173.

66. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐβραίους* 13, 4, PG 63, 107.

67. Πρβλ. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους* 1, 2, PG 61, 384. Βλ. σχετικὰ PASQUATO O., «Eucharistia e Chiesa in Giovanni Crisostomo», σ. 240. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Οἱ λαῖκοι κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο. Στὴν Ἐκκλησία, στὴν οἰκογένεια καὶ στὴν πόλη* (μετάφρ. Κ. Ἀκανθοπούλου), ἔκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 28-29.

68. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους* 18, 3, PG 61, 527.

69. *Περὶ τοῦ ψάλλειν καὶ περὶ ἀρετῆς γυναικῶν* 2, PG 63, 487. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος μέμφεται τόσο αὐτοὺς ποὺ ἀπέφευγαν τὸν ἐκκλησιασμό, ὅσο καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀναχωροῦσαν ἀπὸ τὸ Ναὸ πρὶν τὴν ἀπόλυση τῆς θείας Λειτουργίας. Περισσότερα βλ. ΣΚΑΛΤΣΗ Π., «Ὁ λαὸς ὡς πλήρωμα στὴ θεία Λειτουργία», *Ἀναλόγιον* 5 (2003), σ. 54.

άνωτέρω, προκύπτει, για μία ακόμη φορά ἔτι σαφέστερα, ὅτι οἱ χαρισματικές ἐκφάνσεις τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικά λειτουργήματα, ἢ ἄλλως διακονήματα καὶ ὄχι ἀξιώματα (ὅπως λανθασμένα ἀποκαλοῦνται) δὲν μποροῦν νὰ αὐτονομηθοῦν ἢ νὰ διαφοροποιηθοῦν ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὸ συμβαίνει γιατί ὅλα τὰ λειτουργήματα, οἱ χαρισματικές ἐκδηλώσεις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, συνιστοῦν πρωτίστως λειτουργικὴ διακονία ἐντὸς τῆς κοινότητας, στὸ πλαίσιο τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τοῦ σώματος καὶ δὲν νοοῦνται αὐτονομημένα καὶ ἐρήμην τῆς εὐχαριστιακῆς σύναξης καὶ ἐμπειρίας. Μὲ ἄλλους λόγους, ἡ σχέση διακονιῶν καὶ λειτουργημάτων μὲ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄρρηκτη καὶ συνυφαίνεται ὀργανικὰ σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ δὲν νοεῖται ὅποιαδήποτε καθοδρυσματικὴ διοικητικὴ ἱεραρχία ἢ ὅποιαδήποτε ἐνεργοποίηση χαρίσματος ἢ θεσμοῦ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πλαίσιο καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότητας, ἢ ὅποια ἐν τέλει ἐλέγχει καὶ ἐγγυᾶται τὴν ἐκκλησιαστικότητά τους. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση, τὰ λειτουργήματα διαφοροποιοῦνται σὲ ἀξιώματα, ὑπεράνω τοῦ σώματος καὶ μεταβάλλονται σὲ θέσεις ἐξουσίας καὶ βαθμίδες μᾶς ξεχωριστῆς ἱερατικῆς «τάξης», ἢ καὶ ἐκφυλίζονται σὲ ἐκδηλώσεις ἀτομοκρατικοῦ ἢ πνευματοκρατικοῦ ζηλωτισμοῦ, ὅπως παρατηρεῖται συχνὰ στὶς περιπτώσεις, ποικίλων ἐκφράσεων, ἐκκοσμίκευσης καὶ ἀλλοτριωτικῶν καταστάσεων καὶ δυσαρμονιῶν, οἱ ὁποῖες ἐνίοτε κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους στὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας.

Ἡ Ἐκκλησία σημαίνει τὴν ἔνωση τῶν διεστώτων, τὴ σύναξη καὶ ἐπισυναγωγὴ τοῦ διασκορπισμένου λαοῦ τοῦ Θεοῦ «ἐπὶ τὸ αὐτό»⁷⁰, μὲ ὀλόκληρη τὴν κτίση ἔχοντας ὡς κέντρο καὶ σημεῖο ἀναφορᾶς τὴν κεφαλὴ τῆς, τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἐξάλλου, ἡ Ἐκκλησία ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ὑπάρχει γιὰ νὰ τοὺς συγκεντρώνει ὅλους καὶ νὰ κάνει «τοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακρὰν» ἓνα σῶμα («Ἐν σῶμα ἐποίησεν»). Σ' αὐτὸ «ὁ ἐν Ρώμῃ καθήμενος τοὺς Ἰνδοὺς μέλος εἶναι νομίζει ἑαυτοῦ. Τί ταύτης τῆς συναγωγῆς ἴσον;» ἐρωτᾷ ρητορικὰ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ ὁ ἴδιος λέγοντας ὅτι σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος «πάντων κεφαλὴ» εἶναι «ὁ Χριστός»⁷¹.

70. Α' Κορ. 11, 20.

71. Βλ. *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 16, 9, PG 57, 251. *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 65, 11, PG 59, 361-362.

Τό «μυστήριο τῆς κοινωνίας», ἡ πραγματικὴ καὶ οὐσιαστικὴ ἐνότητα τῶν πιστῶν συντελεῖται μὲ τὴ μετοχὴ ὄλων στὴν ἴδια θεία Εὐχαριστία. Μετέχοντας στὸν ἴδιο «ἄρτο», «ἐνούμεθα» ὅλοι σ' ἓνα σῶμα, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ⁷². Χωρὶς ὑπερβολή, ἡ θεία Εὐχαριστία, σύμφωνα μὲ τὸν καθηγητὴ Νίκο Ματσούκα, εἶναι «ἡ καρδιά, ἡ παρέχουσα τὴν ἐνότητα τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας»⁷³.

Στὴ θεία Εὐχαριστία, πρωτίστως καὶ κατ' ἐξοχὴν, φανερῶνεται καὶ συνάμα διασφαλίζεται ἡ ἐνότητα ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν Χριστὸ καὶ μεταξὺ τους⁷⁴. Αὐτὸ θεμελιώνεται στὸ γεγονός ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως, ποιμένες καὶ ποιμαινόμενοι, μετέχουν ἐξίσου στὰ πνευματικὰ «ἀγαθά»⁷⁵. Κατὰ ταῦτα, τὸ ἀσφαλὲς ὑπόβαθρο καὶ ἡ ρίζα τῆς ἐνότητος στὴν Ἐκκλησία εἶναι εὐχαριστιακά.

Ἀπαραίτητος ὅρος λειτουργίας γιὰ τὴν Ἐκκλησία εἶναι ἡ ὑπαρξὴ καὶ φανέρωση τῆς ἐνότητος στὴν πίστη καὶ τὴ ζωὴ. Αὕτὴ δὲ ἡ ἐνότητα εἶναι ἔργο, εἶναι χαρισματικὴ δωρεὰ καὶ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁷⁶. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δόθηκε γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ σκοπὸ, δηλαδὴ γιὰ νὰ συνενώσῃ ὅλους ὄσους εἶναι χωρισμένοι κατὰ ποικίλους τρόπους⁷⁷. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καθίστανται μεταξὺ τους «συγγενεῖς». Ἡ δὲ «συγγενεία» τους εἶναι πνευματικὴ, ἀφοῦ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὑφαίνει τοὺς δεσμούς⁷⁸. Διὰ τῆς παρουσίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ

72. Βλ. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 24, 2, PG 61, 200.

73. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., «Ἐκκλησιολογία ἐξ ἐπόψεως τοῦ τριαδικοῦ δόγματος», *Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Θ.* 17 (Ἀνάπτυον), Θεσσαλονίκη 1972, σ. 161. Εἶναι πολὺ εὐστοχὴ ἡ ἐπισήμανση ὅτι ἡ θεία Εὐχαριστία, ὅπως, ἄλλωστε, καὶ ὅλα τὰ μυστήρια, «ἀποτελοῦν ἔκφραση καὶ ταυτόχρονα προϋπόθεση τῆς ἐνότητος». Βλ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Ἡ γυναῖκα τοῦ Λὸτ καὶ ἡ σύγχρονη θεολογία*, σ. 168.

74. Βλ. ἐνδεικτικὰ *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 46, 2-3, PG 59, 260. Βλ. LOSSKY V., *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (μετάφρ. Στ. Πλευράκη), Θεσσαλονίκη 1991, σ. 213.

75. «Πάντα ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἴσα, καὶ αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν ἀγαθῶν... Οὐχ ἑτέρου μὲν ἐγὼ προβάτου, ἑτέρου δὲ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μετέχομεν πάντες». *Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 4, 4, PG 62, 492.

76. Ἀκολουθώντας τὴν ἴδια «γραμμὴ» σκέψης ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος σημειώνει: «Ἄπας γὰρ ὁ τῶν ἁγίων ἔπαινος καὶ μακαρισμὸς διὰ τῶν δύο τούτων συνίσταται, διὰ τε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τοῦ ἐπαινετοῦ βίου, καὶ διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ. Τοῖς γὰρ δυσὶ τούτοις τὸ τρίτον συνέπεται». *Κατήχησις* 10, SC 104, σ. 142.

77. Βλ. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 9, 3, PG 62, 72. Σὲ ἄλλῃ Ὀμιλία του γράφει: «Ἐκκλησία γὰρ γέγονεν, οὐχ ἵνα διηρημένοι ὦμεν οἱ συνελθόντες, ἀλλ' ἵνα οἱ διηρημένοι συνημμένοι». *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 27, 3, PG 61, 228.

78. «Οὐκ ἔστιν αὕτη παρὰ χριστιανοῖς ἡ συγγένεια, ἀλλ' ἡ κατὰ Πνεῦμα ἀγχιστεία». *Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους* 19, 8, PG 60, 593. Βλ. καὶ PASQUATO O., *Οἱ λαϊκοὶ κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο*, σ. 62.

Παρακλήτου ή Ἐκκλησία ἐκφράζει τὴν πληρότητα, τὴν ἀκεραιότητα, τὴν ὁλότητα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τῆς σὲ κάθε τόπο καὶ χρόνο, στὴν καθολικὴ καὶ διαχρονικὴ τῆς διάστασι⁷⁹.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀπλῶς κάτι τὸ ὁποῖο ἔρχεται ἐπικουρικὰ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ συντελέσει στὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν ὡς μελῶν τοῦ ἐνὸς σώματος, ἀλλὰ εἶναι Αὐτό, πού μὲ τὴ χάριη του δημιουργεῖ τὴν ἐνότητα καὶ συντελεῖ στὴν ἐδραΐωση καὶ περαιτέρω ἐμβάθυνσὴ τῆς. Ἐξάλλου, δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού θὰ μπορούσε νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴ μοναδική «πνευματικὴ» ἐνότητα τοῦ Χριστοῦ μὲ τὰ μέλη του, τοὺς πιστοὺς· «οὐδὲν γάρ, οὕτως ἰσχυρόν, ὡς ὁ τοῦ Πνεύματος δεσμός»⁸⁰. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «ἡ τοῦ Πνεύματος κυβέρνησις»⁸¹, «ἡ πραεῖα αὔρα τοῦ Πνεύματος»⁸² σφρηλατεῖ καὶ συγκρατεῖ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ ζωῆς στὴν Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας τὸ «ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλ' ἐνώσεώς ἐστι καὶ συμφωνίας ὄνομα... τὴν ἐπὶ τῆς Οἰκουμένης μίαν δεῖ εἶναι Ἐκκλησίαν, καίτοι τόποις πολλοῖς κεχωρισμένην... εἰ δὲ ὁ τόπος χωρίζει, ἀλλ' ὁ Κύριος αὐτοὺς συνάπτει κοινὸς ὄν»⁸³.

Ἡ ἐνότητα καὶ ἡ «κοινωνία» τῶν πιστῶν εἶναι συνδεδεμένες μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· εἶναι ἡ δωρεά του στὴ ζωὴ τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Δὲν εἶναι μάλιστα τυχαῖο ὅτι σὲ κάθε θεία Λειτουργία ἡ Ἐκκλησία εὐχεται νὰ ἐνωθοῦν μεταξὺ τοὺς οἱ πιστοί, δηλαδὴ ὅλοι αὐτοὶ πού θὰ μετάσχουν στὸ κοινὸ δεῖπνο τῆς Εὐχαριστίας, σὲ μία κοινωνία πού διαπνέεται καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα⁸⁴. Ὅλοι οἱ συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ μποροῦν διὰ τῆς μετοχῆς τους στὰ ἱερὰ μυστήρια νὰ συνδεθοῦν μεταξὺ τους καὶ νὰ θωρακίσουν τὴν ἐν Χριστῷ ἐνότητά τους ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε θὰ παύσει νὰ εὐχεται λειτουργικὰ γιὰ ὅλους, «ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ», «ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης», «ὑπὲρ τῆς ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀπο-

79. Ὅπως μαρτυρεῖται στὶς πηγές, ἀμέσως μόλις ἀνήλθε στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης ὁ ἱερός πατὴρ παρενέβη γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Ἀντιόχειας. Βλ. ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 8, 3, PG 67, 1520.

80. *Εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς* 1, 3, PG 62, 303.

81. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους* 3, 3, PG 61, 408.

82. *Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ* 7, 1, PG 48, 757.

83. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 1, 1, PG 61, 13.

84. Βλ. ΠΕΤΡΟΥ Ι. Σ., *Ἐνότητα καὶ διάσπασι τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο* (Διδακτ. Διατρ.), Θεσσαλονίκη 1983, σ. 63.

στολικής Ἐκκλησίας», ἀκόμη καὶ γι' αὐτοὺς οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι ἀκόμη μέλη της⁸⁵.

Ἡ «ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογία» τῆς πίστεως ἀπ' ὅλους, κατὰ τὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας, εἶναι ἀκριβῶς ὁρατὴ ἔκφραση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ταυτόχρονα ὅμως, ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση, ἡ ὁποία ἐγγυᾶται καὶ διασφαλίζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα, ἀπὸ τὸ διαρκὴ κίνδυνο τῶν αἰρέσεων καὶ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν⁸⁶, ὅπως καὶ ἀπὸ τὴ συνεπακόλουθη μέγιστη ἀπειλὴ τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν σχισμάτων. Γι' αὐτὸ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλουν νὰ θεωροῦν ἀξιόπιστη ὁλόκληρη τὴν ἔγγραφη καὶ ἄγραφη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὴν ἀκολουθοῦν ἀδιακρίτως⁸⁷.

Λέγοντας παράδοση ἐννοοῦμε ὅ,τι παραλαμβάνεται ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ «παρελθόν», κατόπιν παραδίδεται ὡς ζωντανὴ ἐμπειρία ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ἀγράφως, πλὴν ὅμως ἀναγνωρίζεται καὶ αὐτὸ ἐξίσου ὡς ἀξιόπιστο, ισόκυρο καὶ ἔγκυρο πρὸς τὸν ἔγγραφο λόγο. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἐν τέλει ὅλα «κρίνονται» ἀλαθῆτως καὶ «ἐλέγχονται» συνεχῶς ἀπὸ τὴ ζωὴ, τουτέστιν ἀπὸ τὴν καθ' ἡμέραν λειτουργικὴ πράξις τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος.

Ἡ ἀνεπιφύλακτη ἀποδοχὴ ὁλόκληρης τῆς παράδοσης, τῶν ἀποφάσεων τῆς συνοδικῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ συμπόρευση μὲ τὴ μαρτυρία καὶ τὸ πρότυπο ζωῆς τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ («σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις»), συνιστοῦν τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ἐνσυνείδητου, δηλαδὴ συνεργιακῆς, μετοχῆς καὶ ἀκατάκριτης εὐχαριστιακῆς κοινωρίας «τῶν ἁγίων στὰ ἅγια», στὴ θεία Εὐχαριστία⁸⁸. Σὲ διαφορετικὴ περίπτωσι, ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἐπενέργεια τοῦ μυστηρίου ὡς κάποια μαγικὴ ἢ μηχανικὴ διαδικασίᾳ. Κινδυνεύει ἀκόμη νὰ θε-

85. Βλ. *Εὐχὴ θείας Λειτουργίας* Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Βλ. *Τερατικόν*, σ. 97.

86. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς συγκροτουμένη ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, κατέχει τὸ πλήρωμα τῆς ἀλήθειας καὶ διδάσκει ἀλαθῆτως τοὺς πιστοὺς της, καθὼς ἡ ἴδια εἶναι «διδασκαλεῖον πνευματικόν». *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 17, 7, PG 57, 264.

87. Βλ. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 4, 2, PG 62, 488. Ἐρμηνεύοντας ἄλλη ἐπιστολὴ γράφει γιὰ τὴν προφορικὴ καὶ γραπτὴ παράδοση τὰ ἐξῆς: «Καὶ ἀγράφως πολλὰ παρεδίδου τότε, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ δηλοῖ». Βλ. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 26, 1, PG 61, 213. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 5, 1, PG 62, 423. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον* 3, 1, PG 62, 613.

88. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ὅπως ἀσφαλῶς ὁλόκληρη ἡ ὀρθόδοξη παράδοση, ἀποκρούει τὴ μηχανικὴ ἢ μαγικὴ ἐπενέργεια τῶν ἱερῶν μυστηρίων, χωρὶς τὴ συνεργίᾳ ἐκ μέρους τοῦ μετέχοντος σ' αὐτὰ ἀνθρώπου. Ἰδιαιτέρως στὴ θεία Εὐχαριστία δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ μετέχει μὲ ἀπαράσκευη προσέλευση («ἡμελημένην πρόσοδον»), ἀλλὰ «κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθαροῦ συνειδότος». Βλ. *Κατὰ Ἰουδαίων* 3, 4, PG 48, 867.

ωρηθεί ή ευχαριστιακή μετοχή ως «άτομική» πράξη ευσέβειας αυτονομημένη και αποκομμένη από την υπόλοιπη ζωή της εκκλησιαστικής κοινότητας, όπως επίσης και από ένδεχόμενη προσπάθεια «ιδεολογοποίησης» της θείας Ευχαριστίας και των λοιπών μυστηρίων της πίστης.

4. Προϋποθέσεις της ενότητας της Ἐκκλησίας: «πίστις και βίος»

Στην πατερική διδασκαλία και εν προκειμένω στον ιερό Χρυσόστομο, είναι πολλά αυτά που ενώνουν μεταξύ τους τους χριστιανούς («πολλά ἐστί τὰ συνάγοντα») και συνεισφέρουν στην οικοδόμηση, διασφάλιση και ἐμβάθυνση της εκκλησιαστικής ενότητας: «και γὰρ ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκεῖν, ὡς σῶμα ἓν, οὕτω διακεῖσθαι πάντας· ὡσπερ οὖν και βάπτισμα ἓν ἐστί, και τράπεζα μία, και πηγὴ μία, και κτίσις μία, και Πατὴρ εἷς». Κατόπιν αὐτῶν ὁ ἱερός πατήρ εὐλόγως ἐρωτᾷ: «Τί τοίνυν διηρήμεθα τοσούτων συναγόντων ἡμᾶς;»⁸⁹.

Ἰδιαίτερη δογματική σημασία ἐνέχει τὸ γεγονός ὅτι ἡ εκκλησιαστικὴ ἐνότητα, ὅπως ἀσφαλῶς και ἡ ευχαριστιακή μετοχή, προϋποθέτουν, ἀναντιρρήτως, ὀρθοδοξία πίστης και ὀρθοπραξία. Πίστη και ἔργα, ἢ, ἄλλως, δόγμα και ἦθος, συναποτελοῦν ἐνιαία και ἀδιάσπαστη πραγματικότητα στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Δέν μπορεί νὰ ὑπάρξει ὀρθότητα βίου, ἐκεῖ ὅπου δέν ὑπάρχει ὀρθότητα πίστης, και ἡ ὀρθο-δοξία δέν μπορεί νὰ μὴ συμπίπτει οὐσιαστικά μὲ τὴν ὀρθοπραξία. Σχετικὰ ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων: «Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν και πράξεων ἀγαθῶν. Καὶ οὔτε δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ· οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός... Μέγιστον τοίνυν κτῆμα ἐστί τὸ τῶν δογμάτων μάθημα»⁹⁰.

Στοιχιζόμενος ἀπολύτως στήν ἀκαινοτόμητη αὐτὴ παράδοση, ὁ ἱερός Χρυσόστομος διδάσκει ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο ὅπως «ὁ βίος συμφωνῇ τοῖς δόγμασι, και τὰ δόγματα κηρύττη τὸν βίον». Ἐρμηνεύοντας τὸ καινοδιαθηκικὸ χωρίο «πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστί»⁹¹, ἐπισημαίνει ὅτι ἀκόμη και ἐάν «δόγματα ἔχωμεν ὑγιῆ, βίου δὲ ἀμελῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῶν δογμάτων». Ἐὰν

89. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους* 18, 3, PG 61, 528. Βλ. και *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 32, 7, PG 57, 386.

90. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατηγήσεις* 4, 2, PG 33, 456.

91. *Ἰακ.* 2, 20.

πάλλ «βίον ἐπιμελώμεθα, περὶ τὰ δόγματα δὲ χωλεύωμεν, οὐδὲ οὕτως ἔσται τι κέρδος ἡμῖν»⁹². Γι' αὐτὸ καταλήγει λέγοντας ὅτι, «οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν μόνη ἢ τῶν ὀρθῶν δογμάτων γνῶσις, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ἀρίστης»⁹³.

Σὲ ἄλλη συνάφεια ἐπανερχεται λέγοντας ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι «τοῖχος καὶ ὄροφος», ἀλλὰ ὀρθὴ πίστη καὶ ὀρθὸς βίος, εἶναι δηλαδή ἀλήθεια καὶ ζωὴ, «πίστις καὶ βίος»⁹⁴. Ἐρμηνεύοντας τὴν παύλεια προτροπὴ «γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν»⁹⁵, σημειώνει ἐπιγραμματικά: «τουτέστιν πρὸς πίστιν καθαρὰν καὶ βίον ὀρθόν· τοῦτο γὰρ ἔστιν εὐσέβεια»⁹⁶. Ὡς ἐκ τούτου, τὰ ἐνεργὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν καὶ τὴν «τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκριβειαν» καὶ τὴν «κατὰ τὸν βίον ὀρθότητα»⁹⁷.

92. *Εἰς τὴν Γένεσιν* 2, 5 PG 53, 31 καὶ *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 66, 3, PG 59, 369.

93. *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν εἰς ἵπποδρομίας καὶ θέατρα ἀναβαίνειν*, PG 63, 516.

94. Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος 1, PG 52, 397. Σὲ σχετικὴ Ὀμιλία γράφει μὲ πῶ καθηγορηματικὸ τρόπο: «Κὰν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τις καὶ τὸν Υἱὸν ὀρθῶς πιστεύσῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, βίον δὲ μὴ ἔχῃ ὀρθόν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν», *Εἰς τὸν Ἰωάννην* 31, 1, PG 59, 176. Γι' αὐτὸ σὲ ἄλλη Ὀμιλία τοῦ ἐπανερχεται καὶ προτρέπει μὲ ἔμφαση «μηδὲν νόθον δόγμα τῷ τῆς ἀγάπης προσήματι παραδέχῃσθε». *Εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους* 2, 1, PG 62, 191.

95. *Α΄ Τιμ.* 4, 7.

96. *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Τιμόθεον* 12, 2, PG 62, 560. Περισσότερα γιὰ τὴ σχέση βιούμενης πίστεως καὶ ἔμπρακτης ἀγάπης, βλ. ΤΣΕΛΕΠΤΙΔΗ Δ., «Πίστη καὶ ἀγάπη τὸ θεμέλιο καὶ ἡ τελειότητα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο», *Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Θ.*, Τμῆμα Θεολογίας 16 (2006), σ. 242. Ὁ GERHARD PODSKALSKY ἐπισημαίνει μὲ ἐπικριτικὸ τρόπο, ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὡς «ιεροκήρυκας καὶ ὁπαδὸς τοῦ πρακτικοῦ χριστιανισμοῦ», δίνει προτεραιότητα στὴν ὀρθοπραξία εἰς βάρος τῆς ὀρθοδοξίας, καθὼς τὸν ἐνδιέφερε ἡ πρακτικὴ ἀσκησιμὴ τῆς πίστεως καὶ ὄχι οἱ θεωρητικὲς θεολογικὲς λεπτολόγες ἀναλύσεις· βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Johannes Chrysostomos und Byzanz», *Augustinianum* 46 (2006), σ. 161-162. Ὁ π. G. DRAGAS θεωρεῖ τὸν ἅγιο Ἰωάννη ὡς τὸ πλέον «εὐγλωττο παράδειγμα» ἀνάμεσα στοὺς Πατέρες γιὰ τὴν ἀλληλεξάρτηση ὀρθῆς ζωῆς καὶ πίστεως· βλ. τὴ μελέτη του «Perceptions of John Chrysostom in Contemporary Greek Orthodoxy», σὲ M. Wallraff and R. Brändle (hrsg), *Chrysostomosbilder in 1600 Jahren: Facetten der Wirkungsgeschichte eines Kirchenvaters* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 105), ἔκδ. Walter de Gruyter, Berlin-New York 2008, σ. 373.

97. Ὅτι τὸν ἐαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβάσαι δύναται 3, PG 52, 463. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση ἔχει διαφυλάξει σὴ μνήμη τῆς, ὅτι ὁ ἱερός πατὴρ ἦταν ἄκαμπτος καὶ ἀνυποχώρητος διδάσκαλος τῆς ὀρθῆς ζωῆς καὶ πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸν τρόπο διδασκαλίας του, τὰ μηνύματα καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματός του, βλ. PERIALAS C. A., «St John Chrysostom: Theorist and Practitioner», *Κληρονομία* 15, 2 (1983), σ. 269-301.

Στὸ πλαίσιο ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, «τὰ δόγματα τῆς πίστεως συνδέονται ὀργανικὰ μὲ τὴ ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται»⁹⁸. Ἡ ἀκριβεία τῆς ζωῆς «*συνυφαίνεται τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι*»⁹⁹. Μὲ ἄλλους λόγους, πίστη καὶ βίος στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν εἶναι «*συντεταγμένα καὶ συναριθμούμενα*». Ἡ σχέση πίστεως καὶ βίου ἢ, ἄλλως, δόγματος καὶ ἥθους, εἶναι ἀρρηκτη καὶ ἀναμφιβόλως συντελεῖ στήν, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, αὔξηση καὶ ἐνηλικίωση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ. Ἀντιθέτως, ὁ διαχωρισμὸς δόγματος καὶ ἥθους νεκρώνει στὴν κυριολεξία τὴ ζωὴ τῶν χριστιανῶν¹⁰⁰.

Ἐξίσου προβληματικὲς εἶναι ἡ ὑπερέξαρχη καὶ ὑπερτροφία τοῦ βιώματος καὶ ἡ ὑποτίμηση καὶ περιφρόνηση τῆς πίστεως, ἀκολουθώντας τήν, κατὰ καιροῦς ἐπαναλαμβανόμενη, ἄποψη ὀρισμένων ὅτι χρειαζόμαστε «βίωμα» καὶ «ἐμπειρία», χωρὶς νὰ ἐπιδεικνύεται τὸ ἀνάλογο ἐνδιαφέρον καὶ ἡ εὐαισθησία γιὰ τὴν πίστη καὶ τίς «*θεολογίες*». Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ θέση κατατείνει σὲ μία ἀσπόνδυλη θεολογικῶς «*εὐσεβολογία*», ἡ ὁποία εἶναι, προφανῶς, καρπὸς ἀτελοῦς ἐνηλικίωσης καὶ ἀνολοκλήρωτης πνευματικῆς ὀρίμανσός τους.

Στὸ ἓνα σῶμα, στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνα πνεῦμα, δηλαδὴ ὁμοφροσύνη καὶ ταύτιση ὄλων τῶν μελῶν τῆς στὴ μία κοινὴ πίστη: «*τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐνότης πίστεως, ὅταν πάντες ἐν ᾧμεν, ὅταν πάντες ὁμοίως τὸν σύνδεσμον ἐπιγινώσκωμεν... Ὅταν δὲ πάντες ὁμοίως πιστεύωμεν, τότε ἐνότης ἐστίν*»¹⁰¹. Ὅταν ὅμως παραβλάπτεται ἡ εὐσέβεια, τότε ὁ πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ προδώσει τὴν ἀλήθεια. «*Εἰ δέ που τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην ἴδοις*», διδάσκει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «*μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀληθείας*». Στάσου γενναῖος, προτρέπει, μέχρι θανάτου καὶ διατήρησε τὴ φιλικὴ διάθεση πρὸς ὅλους, σὲ τίποτε νὰ μὴν προδώσεις τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως¹⁰².

98. ΤΣΕΛΕΠΤΙΔΗ Δ., «Πίστη καὶ ἀγάπη τὸ θεμέλιο καὶ ἡ τελειότητα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο», σ. 243.

99. Κατὰ ἀνομοίων 12, 5, PG 48, 811.

100. Βλ. Κατὰ αἰρετικῶν (ἀμφιβ.), PG 60, 745.

101. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους 11, 3, PG 62, 83.

102. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους 22, 2, PG 60, 611. Ἐρμηνεύοντας τὸ παύλειο χωρίο «*εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω*» (Γαλ. 1, 9), παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἀπόστολος «*οὐκ εἶπεν ἐὰν ἐναντία καταγγέλωσιν ἢ τὸ πᾶν ἀνατρέπωσιν, ἀλλὰ, κἂν μικρὸν τι εὐαγγελίζωνται παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα, κἂν τὸ τυχὸν παρακινήσωσιν, ἀνάθεμα ἔστωσαν*». Εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας 1, 7, PG 61, 624.

Σε κάθε περίπτωση, την ευθύνη για την πρόσληψη της χαρισματικής αλήθειας και ζωής και περαιτέρω για την περιφρούρηση της ενότητας και της ὀρθοδοξίας της πίστης ἀναλαμβάνει ὀλόκληρη ἡ Ἐκκλησία, σύμπας ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός, καὶ ἰδιαίτερος ὅσοι διαθέτουν «γεγυμνασμένα αἰσθητήρια πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ»¹⁰³. Χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείεται ἢ νὰ ἐξαιρεῖται κανεὶς, ἢ μεγαλύτερη ευθύνη ἐναποτίθεται στοὺς ὄμους τῶν «ἐντεταλμένων» μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἀσφαλῶς καὶ ὅσοι ἔχουν διέλθει τὰ στάδια τῶν πνευματικῶν «μεθελικιώσεων» τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ ἔχουν ἀξιωθεῖ νὰ γίνουν μέτοχοι μεγαλύτερων χαρισματικῶν δωρεῶν.

Ἐκτὸς τῶν ὄσων ἀναφέρθηκαν, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ λαμβάνεται κάθε φορὰ ὑπόψη τὸ ἀδιαμφισβήτητο γεγονός ὅτι οἱ Πατέρες στὸ σύνολό τους, καὶ ἐν προκειμένῳ ὁ ἅγιος Ἰωάννης, διακρίνονταν τόσο γιὰ τὴν ποιμαντικὴ τους ἐγρήγορη καὶ μέριμνα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνυποχώρητη ἀγωνιστικότητά τους καὶ τὴν πιστότητα στὴν ἀκαινοτόμητη διδασκαλία τους, σὲ θέματα πίστης καὶ χριστοζωῆς. Ὡς πνευματικοὶ ποιμένες γνώριζαν καλῶς ὅτι οἱ ἑτεροδιδασκαλίες ἔπλητταν τὴν ἐνότητα, τὴν ἀκεραιότητα καὶ πληρότητα τῆς ζωῆς καὶ μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἄμεση συνέπεια νὰ ἀμφισβητοῦν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς τῆς δυνατότητα καὶ τὸν τρόπο πραγμάτωσης τῆς σωτηρίας τους. Ἔτσι κατανοεῖται ἢ ἐπαναλαμβανόμενη παρότρυνση ὅτι τὰ ἐνεργὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ὀφείλουν νὰ ἐμπιστεύονται ἀδιακρίτως ὅλα ὅσα διδάσκει ἢ ἐγγραφή καὶ ἄγραφη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὴ, ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἢ προτροπὴ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, ὁ ὁποῖος, θεωρώντας τὴν ἀξιοπιστία τῆς παράδοσης δεδομένη καὶ ἐπιβεβλημένη, τονίζει: «Ὡστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀξιοπιστον ἠγοῦμεθα. Παράδοσις ἐστὶ, μηδὲν πλέον ζήτην»¹⁰⁴.

Στὴν ὑπηρεσία τῆς φανέρωσης καὶ περιφρούρησης τῆς ἐνότητας τῆς πίστης καὶ ζωῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας ὑπάρχουν καὶ λειτουργοῦν ὅλες οἱ θεσμικὲς καὶ χαρισματικὲς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὰ μυστήρια, τὰ διάφορα λειτουργήματα, ἢ ἱεραρχικὴ διάρθρωση, ὁ συνοδικὸς θεσμὸς κ.ἄ. Ἀκόμη καὶ ὅταν, λόγω νέων ἱστορικῶν ἀλλαγῶν, ἀνακατατάξεων καὶ διαφορετικῶν συνθηκῶν, ὀρισμένα χαρίσματα ἀπονοῦν, μεταλλάσσονται ἢ καθυ-

103. Ἐβρ. 5, 12. Βλ. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Γ' Ἀνακεφαλαίωση καὶ Ἀγαθοτοπία. Ἐκθεση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 26 καὶ σ. 129. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Κάλλος τὸ ἅγιον. Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὄρθοδοξίας*, σ. 131-132.

104. *Εἰς τὴν Β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 4, 2, PG 62, 488.

ποτάσσονται στην «τάξη» της Ἐκκλησίας, αυτό και πάλι γίνεται για να ἐξυπηρετηθεῖ ὁ ἴδιος σκοπός, τουτέστιν ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότητα, ἡ ἀκεραιότητα καὶ ἡ πληρότητα τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἐνὸς καὶ ἀδιαιρέτου χαρισματικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα καὶ πληρότητα, πρέπει νὰ ὑπομνησθεῖ ὅτι νοεῖται πάντοτε μέσα στὴν ποικιλομορφία καὶ τὴν πολυποικιλιότητα τῶν χαρισμάτων καὶ τῶν θεσμικῶν ἐκφάνσεων τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, σὲ μία θαυμαστὴ συγχρονία καὶ διαχρονία μὲ ὁλόκληρη τὴ θεολογικὴ τῆς καταγραφή καὶ ἔκφραση.

5. Ὁ κίνδυνος σχισμάτων καὶ ἡ ἀντιμετώπισή του

Τὸ πρῶτιστο καὶ κύριο γνώρισμα τῶν Πατέρων ἦταν τὸ ἀνύστακτο ἐνδιαφέρον καὶ ἡ διαρκὴς μεριμνά τους γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ εἰρήνη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία προΐσταντο, καὶ ἀσφαλῶς γιὰ τὴν Ἐκκλησία στὴν καθολικὴ τῆς διάσταση. Δὲν εἶναι ἄνευ ἰδιαίτερας σημασίας τὸ γεγονός ὅτι ἡ πλειονότης τους ἦταν ἐπίσκοποι, ποιμένες «λογικῶν προβάτων» τῆς «ποιμνῆς Χριστοῦ», ὅπως ἐν προκειμένῳ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίσθηκε ὡς «φιλοπρόβατος ποιμὴν»¹⁰⁵.

Στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ὁμόνοια¹⁰⁶. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ Πατέρες, στὸ πλαίσιο τῆς ποιμαντικῆς τους διακονίας καὶ εὐθύνης, ἀπέδιδαν ὕψιστη σημασία στὴ διαφύλαξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας καὶ θεωροῦσαν τὴ διάσπασή της ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἁμαρτήματα, τὸ ὁποῖο παροργίζει τὸν Θεό¹⁰⁷. Τὸ σχίσμα, δηλαδή ἡ διαίρεση τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀσυγχώρητο

105. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* 6, PG 47, 21.

106. Βλ. *Κατὰ Ἰουδαίων* 3, 5, PG 48, 870.

107. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀναφέρει ὅτι ἡ φιλαρχία εἶναι ἡ κύρια αἰτία τῶν διαίρεσεων, οἱ ὁποῖες ἐξοργίζουν τὸν Θεὸ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο: «οὐδὲν οὕτως Ἐκκλησίαν δινησεται διαιρεῖν, ὡς φιλαρχία. Οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὡς τὸ Ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι». *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 11, 4, PG 62, 85. Βλ. ΚΑΡΜΠΗ Ι., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, σ. 267. Στὸ πνεῦμα τῶν λόγων του εὐθυγραμμίζεται καὶ ἡ ἐπισήμανση ὅτι τελικὰ τὸ σχίσμα εἶναι «κλασικὸ γέννημα καὶ θρέμμα τῆς θρησκευτικῆς φιλαρχίας». Βλ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ Α. Β., *Παίγνια ἐξουσίας. Θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ παθογένεια*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2006, σ. 34.

καί πλέον άξιοκατάκριτο σφάλμα πού μπορεί νά διαπράξει κάποιος εις βάρος της¹⁰⁸.

Τά πολλά προβλήματα πού δημιουργοῦν τά σχίσματα καί οί έτεροδιδασκαλίες, αναγκάζουν συχνά τόν ιερό Χρυσόστομο νά υποστηρίζει ότι ή διαίρεση στην Έκκλησία είναι βαρύτερο άμάρτημα, τό όποιο δέν μπορεί ούτε τό αίμα μαρτυρίου νά τό εξαλείψει¹⁰⁹. Θεωρεί ότι δέν υπάρχει τίποτε χειρότερο από «τουτήν Έκκλησιάν διασπᾶν»¹¹⁰. Χαρακτηρίζει ως «έγκλημα» καί μάλιστα άσυγχώρητο, άξιο καταδίκης καί πρόξενο μεγάλης τιμωρίας «τό σχίσαι τήν Έκκλησιάν», τό διαπληκτισμό, τή σπορά τής διχόνοιας καί τή συνεχή άποστέρηση τών πιστών από τή λειτουργική σύναξη¹¹¹. Θα λογοδοτήσουν στον Θεό, συμπληρώνει σέ σχετική Όμιλία του, «οί τό πλήρωμα κατατέμνοντες τό έκκλησιαστικόν» καί αυτό ισχύει, όχι μόνο για τούς «άρχοντες», αλλά καί για τούς «άρχομένους» στην Έκκλησία¹¹².

Σέ κάθε εύκαιρία πού του προσφέρεται, προτρέπει έπανειλημμένως τούς άκροατές του νά ακολουθοῦν σέ όλα καί με κάθε άκριβεια τήν Έκκλησία –«πανταχοῦ τή Έκκλησία μετ' άκριβείας έπόμεθα»–, προτιμώντας πάνω άπ' όλα τήν άγάπη καί τήν ειρήνη. Γιατί καί άν άκόμη ή Έκκλησία διέπραττε σφάλμα, αυτό θα ήταν άσφαλώς ύποδεέστερο από τό «έγκλημα» πού προερχόταν από τή διαίρεση καί τό σχίσμα της. Με άλλους λόγους, ό ιερός πατήρ φθάνει μέχρι του σημείου νά υποστηρίξει ότι καί σφάλμα νά κάνει ή Έκκλησία –«εί καί έσφάλετο ή Έκκλησία»– τά πιστά μέλη της όφείλουν νά ακολουθοῦν τό σφάλμα καί όχι νά φιλονικοῦν, νά διχοστατοῦν καί νά σχίζουν τήν Έκκλησία¹¹³.

Όλες οί προτροπές του έκκινοῦν από τό γεγονός ότι, ως υπεύθυνος, αληθινός καί «καλός ποιμήν» τής Έκκλησίας, έχει άμεση καί οδυνηρή έμπειρία καί γνωρίζει καλώς πώς τό σχίσμα σημαίνει χωρισμό από τό έκκλησιαστικό

108. Βλ. Κατά Ιουδαίων 3, 6, PG 48, 872.

109. Έπαναλαμβάνει εδώ τή γνώμη άγίου άνδρός, ό όποιος λέγει ότι «ουδέ μαρτυρίου αίμα ταύτην δύνασθαι εξαλείφειν τήν άμαρτίαν» [του σχίσματος]. Είς τήν πρός Έφεσίους 11, 4, PG 62, 85.

110. Κατά Ιουδαίων 3, 1, PG 48, 863.

111. «Τό δέ σχίσαι Έκκλησιάν καί φιλονείκως διατεθῆναι καί διχοστασίας έμποιείν καί τής συνόδου διηνεκώς έαντόν άποστρεφείν, άσύγνωστον καί κατηγορίας άξιον καί πολλήν έχει τήν τιμωρίαν». Κατά Ιουδαίων 3, 6, PG 48, 872.

112. Βλ. Είς τήν πρός Έφεσίους 11, 4, PG 62, 85.

113. Βλ. Κατά Ιουδαίων 3, 6, PG 48, 870.

σῶμα, ἀκοινωνησία καὶ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ ἀσφαλές πλαίσιο τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ πάλιν καὶ πολλάκις προτρέπει τοὺς ἀκροατές του νὰ μὴ δημιουργοῦν σχίσματα καὶ διαιρέσεις μεταξύ τους, ἀλλὰ «οὕτως ὠκονόμησεν ὁ Θεός», ὥστε νὰ ὑπάρχει «ἀγάπη καὶ ὁμόνοια»¹¹⁴.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, χωρὶς ἱερέα δὲν μπορεῖ τίποτε στὴν κυριολεξία νὰ γίνεαι στὴν Ἐκκλησία. Πολὺ δὲ περισσότερο δὲν μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία νὰ ὑπάρξει «ἄνευ ἐπισκόπου»¹¹⁵. Εἶναι ἀξιοσημείωτη καὶ πολυσήμαντη ἐκκλησιολογικῶς ἡ θεσμικὴ στάση πὺν κράτησε ὁ ἱερὸς πατὴρ κατὰ τὴ σύνοδο τοῦ ἔτους 403 στὴ Δρῦ, ἡ ὁποία καὶ τὸν κατεδίκασε. Ἔχοντας ὡς μοναδική του μέριμνα νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ ἐπώδυνη ἐμπειρία τοῦ σχίσματος στὴν Ἐκκλησία, ἐπεδίωξε νὰ διατηρήσουν οἱ ὑποστηρικτές του κοινωνία μὲ τοὺς ἀντικανονικοὺς κριτές. Παράλληλα, ὁμως, ἐπέμεινε νὰ μὴν ὑπογράψουν τίς ἀποφάσεις τους ἐναντίον του, τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος καὶ οἱ ὄπαδοί του εἶχαν ἐτοιμάσει στὴν Ἐπί Δρῦν σύνοδο τὴν καθάρεισή του¹¹⁶. Ἀπὸ ἐδῶ, μεταξὺ ἄλλων, τεκμαίρεται πόσο πολὺ «θεσμικός» ἦταν ὁ χαρισματικὸς ἅγιος Ἰωάννης, ἡ ἀπάντηση τοῦ ὁποίου «προϋποθέτει διάκριση, μεγαλοφυχία καὶ βαθθὺ θεολογικοεκκλησιαστικὸ φρόνημα»¹¹⁷.

Ἐξίσου χαρακτηριστικὰ «θεσμικῆ» εἶναι καὶ ἡ στάση του κατὰ τὴν ἀποχαιρετιστήρια Ὀμιλία του στὴν Ἐκκλησία πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξορία του. Συνιστοῦσε στοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς λαϊκοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν στήριζαν, νὰ ὑπακούσουν καὶ νὰ δεχθοῦν τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν ἐμφανῶς ἀδικες γιὰ τὸν ἴδιο. Ὡς ἀληθινὸ ποιμένα τὸν ἀπασχολοῦσε ἕνα

114. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 31, 2, PG 61, 260.

115. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* 10, PG 47, 35.

116. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ: «Κοινωνήσατε μὲν, ἵνα μὴ σχίσητε τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ὑπογράφητε δέ». ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* 8, PG 47, 28. Βλ. καὶ ΜΠΕΜΠΗ Γ. Σ., «Αἱ κατὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκποξευθεῖσαι κατηγορίαι (Εἰς ἐπὶ τὴν Δρῦν Σύνοδον τοῦ 403 μ.Χ.)», *Τόλμη* τχ. 65 (Αὔγ. 2006), σ. 46-50.

117. Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, τόμος Α', σ. 62. Γιὰ τὰ γεγονότα περὶ τὴν σύνοδο τοῦ 403, βλ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Β., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, σ. 208-209. ΦΕΙΔΑ Β., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, σ. 549 κ.έξ. Τὸ ἔτος σύγκλησης τῆς συνόδου εἶναι μία πρώτη ἀσφαλὴς χρονολογία γιὰ τὸν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος συνόδευε ἐκεῖ τὸ θεῖο τοῦ πατριάρχου Θεόφιλο. Βλ. RUSSELL N., *Cyril of Alexandria. The Early Church Fathers*, ἔκδ. Routledge, New York, 2000, σ. 6. ΦΕΙΔΑ Β. Ι., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, σ. 552.

και μοναδικό ζήτημα, και αυτό ήταν ή διαφύλαξη με κάθε τρόπο της ενότητας της Έκκλησίας και ή αποφυγή σχίσματος και διαίρεσης. «Εὔξασθε, ἀδελφοί, καὶ εἰ φιλεῖτε τὸν Χριστόν, ἐμοῦ ἔνεκεν μὴ τις ἀπολείπει τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν»¹¹⁸. Προτρέπει δὲ τοὺς φίλους του πάλιν καὶ πολλάκις «τὰς Ἐκκλησίας ὑμῶν μὴ ἀφήτε»¹¹⁹. Στὶς διακόνισσες Ὀλυμπιάδα, Πενταδία καὶ Πρόκλη¹²⁰ εἶπε παρακλητικὰ τὰ ἐξῆς ἀποτρεπτικὰ γιὰ τὴ δημιουργία σχίσματος: «Τοῦτο δὲ ἐστὶ ὁ παρακαλῶ· μὴ τις ὑμῶν ἀνακοπῇ τῆς συνήθους εὐνοίας τῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ὅς ἂν ἄκων ἀχθῇ ἐπὶ τὴν χειροτονίαν... κλίνατε αὐτῷ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν ὡς Ἰωάννη· οὐ δύναται γὰρ ἡ Ἐκκλησία ἄνευ ἐπισκόπου εἶναι. Καὶ οὕτως ἐλεθηῆτε»¹²¹. Ὅσα ἀφήνει ὁ ἱερός πατήρ ὡς πνευματικὴ ὑποθήκη, ἀναφερόταν στὸν ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν ἀντικαταστοῦσε. Συνιστᾷ, δηλαδή, στοὺς ἀκροατές του νὰ κάνουν ὑπακοή στὸν διάδοχό του ἐπίσκοπο γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ὁ κίνδυνος σχίσματος στὴν Ἐκκλησία.

Ἐχει καταγραφεῖ στὶς πηγές καὶ ἔχει ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἔρευνα ὅτι ὁ ἀντιοχειανὸς ἱερός πατήρ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον λαοφιλεῖς ἐκκλησιαστικούς ἡγέτες, ἀλλὰ οὐδέποτε με ἐνέργειες καὶ διδασχές του ὑποκίνησε ἢ προέτρειψε σὲ σχισματικὲς καταστάσεις στὴν Ἐκκλησία. Εἶναι γεγονός ὅτι καὶ τὶς δύο φορές (τὰ ἔτη 403 καὶ 404) πειθάρχησε στὶς ἄδικες ἐναντίον του ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ ἀκολούθησε, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι μεγάλοι Πατέρες, τὸ δύσβατο καὶ ταπεινωτικὸ δρόμο τῆς μαρτυρικῆς ἐξορίας, γιὰ πῖστευε βαθύτατα καὶ δίδασκε ἀπαλάντευτα ὅτι τὸ σχίσμα δὲν εἶναι μικρότερο κακὸ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν αἵρεση· «τοῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν τὸ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαι οὐκ ἔλαττον ἐστὶ κακόν»¹²².

118. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* 8, PG 47, 27.

119. Ὁπ. παρ., 8, PG 47, 28.

120. Βλ. τὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρο τῆς MAYER W., «Constantinopolitan Women in Chrysostom's circle», *Vigilae Christiana* 53, 1 (1999), σ. 265-288 καὶ SCHROEDER J. A., «John Chrysostom's Critique of Spousal Violence», *Journal of Early Christian Studies* 12, 4 (2004), σ. 419. Γιὰ τὴ σχέση τοῦ Χρυσοστόμου με τὴν Ὀλυμπιάδα, βλ. KELLY J. N. D., *Golden Mouth: The Story of John Chrysostom - Ascetic, Preacher, Bishop*, ἔκδ. Duckworth, London καὶ ἔκδ. Cornell University Press, Ithaca, New York 1995 σ. 113-114.

121. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός* 10, PG 47, 35. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τόμος Α', σ. 89.

122. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 11, 3, PG 62, 83. *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους* 12, 5, PG 62, 87. Βλ. καὶ [ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ], *Πηδάλιον τῆς νοητῆς Νηὸς τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ*

Στή συνάφεια αυτή αναφέρουμε τη στάση του ἱεροῦ πατρὸς σ' ἓνα ἄλλο εὐαίσθητο ἐκκλησιολογικὸ ζήτημα, ὅπως ἦταν ἐκεῖνο τῶν «Μακρῶν ἀδελφῶν», τὸ ὁποῖο ἀπαιτοῦσε γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του λεπτοὺς χειρισμούς. Ὅταν οἱ ἀποκαλούμενοι «Μακροὶ ἀδελφοί» (μοναχοὶ τῆς Νιτρίας) κατέφυγαν στὴν Κωνσταντινούπολη (ἀρχὲς τοῦ 402), ζητώντας προστασία ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ἐκεῖνος τοὺς παραχώρησε κατάλυμα καὶ φιλοξενία. Ὅμως, καθὼς γνώριζε καλῶς τὴν κανονικὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας, δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ λειτουργήσουν οἱ ἴδιοι. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Παλλαδίου καὶ τοῦ Σωκράτους, ἀπέφυγε νὰ τοὺς δεχθεῖ σὲ πλήρη ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, καὶ αὐτὸ γιὰτὶ εἶχαν καταδικασθεῖ ἀπὸ ἄλλη ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση, τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλο¹²³.

*Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεοὶ κανόνες ὑπὸ Ἁγίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, ἔκδ. Ἀσθήρ, Ἀθήναι 1982, σ. 33, σημ. 2 εἰς κανόνα λα' Ἁγίων Ἀποστόλων. Οἱ Πατέρες δὲν ἀπέκοπταν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὴν κοινωνία τους μὲ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ παρέμεναν ἐντὸς αὐτῆς, ἔστω καὶ διαφωνώντας ριζικὰ «ἐν λόγοις, ἔργοις καὶ συγγραφαῖς», γιὰτὶ ἡ ἀνύστακτη μέριμνά τους ἦταν ποιμαντικὴ καὶ τὸ κριτήριό τους σταθερὰ ἐκκλησιοκεντρικόν. Τῆς ἴδιας θέσεως μὲ τὸν ἱερό Χρυσόστομο (καὶ ὀλόκληρη τὴν πατερικὴ παράδοση) ἀκολουθεῖ μὲ ἀκριβεία καὶ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσχάτως ὀρισμένοι σύγχρονοι «ὀρθοδοξολογοῦντες» ἀνακάλυψαν (δώδεκα αἰῶνες μετὰ τὴν κοίμησή του) ὅτι ἐγίνε «σχισματικὸς» (!) χάριν τῆς ἀλήθειας. Αὐτοὶ ἐναντιώνονται στὴν ἀλάθητη ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση, ἀδικοῦν βίαναισα τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ συνάφεια τῶν κειμένων καὶ ἀκόμη τραυματίζουν τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, θεωρώντας ὅτι πρέπει οἱ ἅγιοι Πατέρες νὰ ἔρχονται ἐκ τῶν ὑστέρων γιὰ νὰ «ὑπηρετοῦν» καὶ νὰ δικαιολογοῦν τὶς ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα θέσεις τους. Γιὰ μία ὀλοκληρωμένη καὶ πλήρως τεκμηριωμένη στίς πηγὲς παρουσίαση τοῦ ζητήματος τῆς ἀδιάκοπης μυστηριακῆς «κοινωνίας» τοῦ ἱεροῦ πατρὸς μὲ τὴν Ἐκκλησία (μὲ τοὺς πατριάρχες Ταράσιο καὶ Νικηφόρο), βλ. στὴ μελέτη μας, *Ἐκκλησιολογικὲς θέσεις τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Αὐθεντία καὶ πρωτεῖο*, ἔκδ. Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 65-94.*

123. Ὁ βιογράφος του ἐπιβεβαιώνει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος «οὐκ ἐδέξατο μὲν αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν», ἀλλὰ ἔγραψε παρακλητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας, νὰ δεχθεῖ πίσω τοὺς ὠριγενιστὲς μοναχοὺς. Βλ. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* 7, PG 47, 25. Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης γράφει: «Ἐν τμῇ μὲν ἤγε τοὺς ἀνδρας καὶ τῶν εὐχῶν μετέχειν οὐκ ἐκόλυσε, κοινωνίας δὲ μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως μεταδώσειν αὐτοῖς». ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 6, 9, PG 67, 693. Βλ. καὶ ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Ὁρθοδοξία καὶ αἵρεση στοὺς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς τοῦ Δ', Ε', ΣΤ' αἰῶνα*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 214-215. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τόμος Α'*, σ. 53. ΦΕΙΔΑ Β. Ι., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, σ. 548. ΜΑΥΕΡ W., «John Chrysostom as Bishop: The view from Antioch», *Journal of Ecclesiastical History* 55, 3 (2004), σ. 461.

Ένα ακόμη σημείο στο οποίο είναι άξιοπρόσεκτη η στάση του αντιοχειανού πατρός έναντι των εκκλησιαστικών θεσμών και των λειτουργημάτων είναι η έρμηνεία του μείζονος, άκανθόδους και πάντοτε επικαίρου ζητήματος της ύπακοης στην Έκκλησία και στις θεσμικές της εκδηλώσεις. Η ύπακοή στην Έκκλησία σημαίνει ότι ούδεις μπορεί να δικαιώσει τον εαυτό του ή να θεωρήσει εαυτόν υπεράνω της Έκκλησίας, έστω και αν κατέχει το ανώτατο εκκλησιαστικό λειτουργήμα.

Αυτό διακρίνεται έναργέστατα και έπιμαρτυρείται στο βίο του άρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ό οποίος μετά την πρώτη άδικη καθαίρεση και έξορία του, έπανερχόμενος με αυτοκρατορική προσταγή, ανέλαβε τά καθήκοντά του και συνεχώς ζητούσε τη σύγκληση συνόδου, για να τον άποκαταστήσει στο θρόνο, λέγοντας ότι σύνοδος με καθήρεσε, σύνοδος πρέπει να με άποκαταστήσει, δηλαδή με την έγκριση αυτών που τον καθήρεσαν¹²⁴. “Όμως έν τέλει αναγκάστηκε να συμμορφωθεί με την αυτοκρατορική έντολή, χωρίς την άπόφαση συνόδου, και ανήλθε στο θρόνο¹²⁵, εϋλόγησε τον λαό με τό «είρήνη υμίν» και εκφώνησε εκ του προχείρου μία θαυμάσια ‘Ομιλία¹²⁶.

Έρμηνεύοντας τό άποστολικό χωρίο «πειθεσθε τοις ήγουμένοις υμών και υπείκετε· αυτοί γάρ άγρυπνοϋσιν υπέρ των ψυχών υμών»¹²⁷, υπογραμμίζει ότι

124. Βλ. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος Ιστορικός... περί βίου και πολιτείας του μακαρίου Ιωάννου έπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσόστομου* 2, PG 47, 10. ΧΡΗΣΤΟΥ Π. Κ., *Έλληνική Πατρολογία τ. Δ΄. Περίοδος θεολογικής άκμής, δ΄ και ε΄ αιώνες*, έκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 243-244. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Γ., *Οί Άνατολικοί Πατέρες του τετάρτου αιώνα*, σ. 384. ΦΕΙΔΑ Β. Ι., *Έκκλησιαστική Ιστορία Α΄*, σ. 551. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος, τόμος Α΄*, σ. 75.

125. ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ, *Έκκλησιαστική Ιστορία* 8, 18, PG 67, 1562. ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ, *Έκκλησιαστική Ιστορία* 6, 18, PG 67, 717. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Σ., *Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος, τόμος Α΄*, σ. 76. Πράγματι ό πιστός «λαός» του Θεού, ό οποίος άγαπούσε τον ιερό Χρυσόστομο και είχε τελείως διαφορετικό φρόνημα, τον υποχρέωσε χωρίς τη θέλησή του, να ανέλθει στο θρόνο και να συνεχίσει τη διαποίμανσή του. Αυτό όμως άποτέλεσε μία από τις πολλές κατηγορίες της δευτέρας καθαίρεσής του, ότι δηλαδή ένώ είχε καταδικασθεί ανήλθε στο θρόνο, χωρίς να τον άποκαταστήσει νέα Σύνοδος.

126. Πρόκειται για ένα άριστούργημα ρητορικής τέχνης και κάλλους. Έκφρονήθηκε για να ευχαριστήσει τό ποιμνίο του για τη στάση που κράτησε στην περιπέτεια του και την άγάπη την οποία έδειξε στο πρόσωπό του, όπως λέγει: «Τί ποιήσω, ίνα υμίν άξίαν άποδώ της άγάπης την άμοιβήν; Άγαπώ έτοιμώς τό αίμά μου εκχέειν υπέρ της υμετέρας σωτηρίας». Βλ. *Όμιλία αυτού επανελθόντος από της προτέρας έξορίας* 5, PG 52, 446.

127. Έβρ. 13, 17.

τὸ ζήτημα τῆς ὑπακοῆς στοὺς προεστῶτες τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται μὲ τὸ κριτήριο τῆς ὀρθοτόμησης ἐκ μέρους τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. Οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες, στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ὑπακοή, δίδουν ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξή τους, γιὰ νὰ συνδράμουν στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τῶν ποιμαινομένων τους. Οἱ καλοὶ καὶ γνήσιοι ποιμένες, οἱ ὅποιοι εἶναι ὅπως τοὺς θέλει ὁ Χριστός, συναγωνίζονται μὲ ἀμέτρητους μάρτυρες –*«μυρίοις ἀμιλλῶνται μάρτυσιν»*–, καθὼς καὶ αὐτοὶ πεθαίνουν μύριες φορὲς χάριν τοῦ ποιμνίου τους¹²⁸.

Οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες, πού προτρέπουν τοὺς πιστοὺς σὲ ὑπακοή, δὲν φροντίζουν νὰ σωθοῦν οἱ ποιμαινόμενοι μέσω τῶν ιδίων, ἀλλὰ νὰ σωθοῦν μὲ τὴ βοήθεια ὁποιουδήποτε εἶναι φορέας τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Ὁ ἱερός πατήρ λέγει (ἀναφερόμενος στὸν ἑαυτό του), ὅτι ἕνας ἀληθινὸς ποιμένας ἔχει τόσο μεγάλη ἀγάπη γιὰ ὅλους, ὥστε, ἐὰν ὑπῆρχε τρόπος νὰ διαρρηξῆ τὴν καρδιά του καὶ νὰ τὴ δείξει στοὺς πιστοὺς, θὰ ἔβλεπαν πὼς μέσα ἐκεῖ βρίσκονται ὅλοι μὲ πολλὴ εὐρυχωρία καὶ ἄνεση¹²⁹.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης πίστευε βαθύτατα ὅτι ὄχι μόνον οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ *«οἱ προεστῶτες τῶν Ἐκκλησιῶν»* θὰ λογοδοτήσουν γιὰ τὸ πὼς διαχειρίσθηκαν τὴ χαρισματικὴ ἐξουσία, τὴν ὁποία ἔλαβαν καὶ μάλιστα οἱ τελευταῖοι θὰ ἔχουν πιὸ πικρὲς καὶ βαριῆς εὐθύνες¹³⁰. Ἐκεῖνο πού ὄντως ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστη τῶν χρυσοστομικῶν συγγραμμάτων εἶναι ὅτι ἡ σταθερὴ προσήλωσις ἐνὸς ὄντως χαρισματικοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας στοὺς θεσμούς της, συνδυάζεται μὲ τὸ θερμουργὸ ζῆλο καὶ τὴν ἀγάπη του *«ὡς καλοῦ ποιμένου»* γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῷ λογικῶν προβάτων.

Οἱ ἀνωτέρω κειμενικὲς μαρτυρίες εἶναι ἰδιαίτερος σημαντικὲς καὶ ἄκρως ἐνδεικτικὲς τῆς ἐκκλησιολογικῆς συνείδησης τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου¹³¹, ὁ ὁποῖος, ὄντας ὁ ἴδιος χαρισματικὴ προσωπικότητα καὶ ἄριστος ἐρμηνευτὴς τῆς περὶ χαρισμάτων διδασκαλίας, ἀναγνωρίζει καὶ ἐπιχειρηματολογεῖ σαφῶς καὶ γιὰ τὴ θεσμικὴ διάστασι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀσφαλῶς γιὰ τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη περιφρούρησης καὶ ἐμβάθυνσης τῆς ἐνότητάς της. Ἄλλωστε, γνωρίζει καλῶς

128. *Εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους* 29, 5, PG 60, 660. Βλ. καὶ *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 14, 1, PG 63, 111.

129. Βλ. *Εἰς τὰς Πράξεις* 44, 3, PG 60, 313.

130. *Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ὀφείλοντος* 4, PG 51, 23.

131. Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς εἶναι ὄντως ἀξιόπιστες καὶ ἔχουν ἰδιάζουσα βαρῦτητα, ἐπειδὴ ἀφοροῦσαν τὸν ἴδιο, οἱ συνοδικὲς ἀποφάσεις ἐναντίον του ἐλήφθησαν παρανόμως καί, ὡς ἐκ τούτων, ὁ ἱερός πατήρ βίωσε ἐντονότατα τὴν εἰς βάρος του ἀδικία.

ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς ζωντανή κοινότητα πιστῶν, δὲν μπορεῖ νὰ πορευθεῖ μέσα στὴν ἱστορία, ὅταν παύσουν νὰ λειτουργοῦν οἱ θεσμοὶ τῆς ἢ ὅταν ἀπονοῦν καὶ ἔχουμε, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, «τὴν τῶν θεσμῶν σύγχυσιν»¹³².

Ἐν κατακλείδι, ὅσα ἀναφέρθηκαν στὴν παροῦσα ἐνότητα ἔχουν ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα γιὰ τὶς ὑποστηρικτικὲς περὶ τῶν θεσμῶν θέσεις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο διότι, ἐὰν εἶχε μείνει ὁ ἀναγνώστης στὰ ὅσα διαλαμβάνει τὸ κεφάλαιο τῆς μελέτης μας «Ἐκκλησία καὶ χαρίσματα», ἐνδεχομένως, νὰ εἶχε σχηματίσει μία λανθασμένη ἐντύπωση γιὰ τὴ διδασκαλία του καί, προφανῶς, νὰ τὴν εἶχε ἐρμηνεύσει μονομερῶς.

Σύμφωνα ὁμως μὲ ὅσα ἀπὸ τὰ συγγράμματά του κυρίως παρουσιάσθηκαν, ὁ θεολόγος ἱεράρχης, μία ὄντως δυναμικὴ, πολυτάλαντη καὶ χαρισματικὴ προσωπικότητα, ἀποδεικνύεται ἐν τέλει ὅτι ἦταν καὶ ἰδιαίτερος «θεσμικός», ἔχοντας συνείδηση ὑπευθυνότητας γιὰ τὸ θεσμικὸ τοῦ λειτουργήματός του πού εἶχε ἀναλάβει στὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτό, ὅπως ὀρθῶς ἐπισημάνθηκε, «οἱ θέσεις του γιὰ τὰ χαρίσματα δὲν παραπέμπουν σὲ μία ἐνθουσιαστικὴ προσέγγιση περὶ αὐτῶν»¹³³.

132. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ ΕΛΕΝΟΠΟΛΕΩΣ, *Διάλογος ἱστορικός... περὶ βίου καὶ πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ... τοῦ Χρυσοστόμου* 8, PG 47, 28. Εἶναι γνωστὴ ἡ προσενη ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὸ αἶτημα νὰ ἐπιβάλλει τάξη στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου, «ἐπειδὴ φύρδην οἱ τε θεσμοὶ καὶ ἡμεῖς ἐποιμάνθημεν». Ὅπ. παρ., 14, PG 47, 50.

133. RITTER A. M., «Johannes Chrysostomos und die Kirche oder Charisma als gegenwärtige Wirklichkeit», σ. 24.